

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

YUNUS EMRE'DE İNSAN ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra KIZIR TAŞTAN

**TRABZON
Temmuz, 2019**

TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YUNUS EMRE'DE İNSAN ALGISI

Esra KIZIR TAŞTAN

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

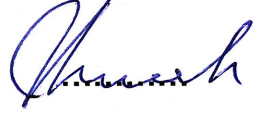
Tezin Danışmanı
Prof. Dr. Bilâl KIRIMLI

TRABZON
Temmuz, 2019

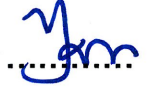
Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 04 / 07 /2019

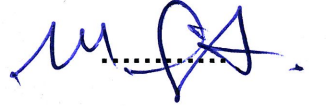
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Bilâl KIRIMLI

Üye : Prof. Dr. Muhammet Muhsin KALKIŞIM

Üye : Doç. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Bülent GÜVEN

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Esra KIZIR TAŞTAN

04 / 07 / 2019

ÖN SÖZ

13. yüzyıl sonlarıyla 14.yüzyıl başlarında yaşayan Yunus Emre, Türk dili ve edebiyatı tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Türklerin Anadolu'yu yurt edinerek vatanlaştırmada, burada yeni bir medeniyet geliştirmesinde ve yüzyıllardır Anadolu insanının ruh ikliminin şekillenmesinde önemli katkıları olan bir halk şairidir. Yunus Emre, yaşadığı dönem ve sonraki dönemlerde özellikle Türk toplumu ve diğer toplumlar tarafından çok sevilmiş, benimsenmiş ve şiirleri çok okunmuştur. Öyle ki 1991 yılı UNESCO tarafından "Yunus Emre Sevgi Yılı" kabul edilmiş ve bu yıl tüm dünyada kutlanmıştır.

Yunus Emre, insanı çok değerli ve sevgiye layık bulur. İnsanı sevmenin yaratandan ötürü olması gerektiğini düşünür. Onun şiirleri sade, kolay anlaşılır bir dile sahip olmakla birlikte pek çok derin manayı ihtiva etmektedir. Her bir şiiri ayrı bir ders niteliğindedir. Bu çalışmayla Yunus Emre'nin şiirlerinde yansıyan insan anlayışı ele alınacak ve Anadolu insanının yaşadığı değişimin böyle kademeli bir kültürel ve felsefi mukayese çalışmasıyla daha iyi anlaşılacağı ve yetiştirilecek insan profili için önemli belirlemeler yapma fırsatı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu gereklilik dikkate alındığından bu amaçla yürütülen çalışmamızın alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Yüksek lisans çalışmalarım süresince tez danışmanlığımı üstlenen, tezin planlanmasında ve yürütülmesinde desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen ve akademik dünyada kendime model aldığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Bilâl KIRIMLI'ya sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Doğduğum andan itibaren tüm hayatım boyunca maddi ve manevi yanımda olarak daima beni destekleyen sevgili aileme, bu çalışmayı yapmam için beni teşvik eden ve yüksek lisans boyunca her türlü desteğini yanımda hissettiğim annem Bahtuman KIZIR'e, çalışmalarım boyunca her koşulda desteğiyle yanımda olan kıymetli eşim Alim TAŞTAN'a minnetle...

Temmuz, 2019
Esra KIZIR TAŞTAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	4
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	4
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1. 4. Araştırmanın Varsayımları	5
1. 5. Tanımlar	5
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	6
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	6
2. 1. 1. Yunus Emre	6
2. 1. 2. İnsan.....	10
2. 1. 2. 1. İnsanın Tanımı	11
2. 1. 2. 2. Felsefî Açıdan İnsan.....	13
2. 2. Literatür Taramasının Sonucu	14
3. YÖNTEM	16
3. 1. Araştırmanın Modeli	16
3. 2. Araştırma Grubu (İncelenen Eserler- Dokümanlar).....	16
3. 3. Verilerin Toplanması- Verilerin Analizi	16
4. BULGULAR.....	18
4. 1. Birey Olarak ve Sosyal Alâkalarıyla İnsan	18
4. 1. 1. İnsanın Tanımı	18
4. 1. 2. Varlık Olarak İnsan	22
4. 1. 3. Erkek- Kadın- Eş Olarak İnsan.....	23
4. 1. 4. Anne- Baba- Evlât Olarak İnsan.....	24
4. 1. 5. Kardeş Olarak İnsan	26
4. 1. 6. Padişah- Hükümdar Olarak İnsan	27

4. 2. İman ve İnanışları Bakımından İnsan	28
4. 2. 1. Kul-Abd Olarak İnsan	28
4. 2. 2. Mü'min- Müslüman Olarak İnsan.....	30
4. 2. 3. Derviş- Mürşit Olarak İnsan.....	34
4. 2. 4. Kâfir- Münkir Olarak İnsan	35
4. 2. 5. Evliya Olarak İnsan	36
4. 2. 6. Âşık Olarak İnsan.....	37
5. TARTIŞMA	50
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	55
6. 1. Sonuçlar	55
6. 2. Öneriler	56
6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	57
6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	57
7. KAYNAKLAR	58
8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	60

ÖZET

Yunus Emre'de İnsan Algısı

13. yüzyılın sonuyla 14.yüzyılın başında yaşayan Yunus Emre, Türklerin Anadolu'yu yurt edinerek vatanlaştırmada burada yeni bir medeniyet geliştirmesinde ve yüzyıllardır Anadolu insanının ruh ikliminin şekillenmesinde önemli katkıları olan bir şahsiyettir. O, içerik olarak derin anlamlara sahip olan fakat söyleyişi oldukça sade şiirleriyle kendi fikir dünyasını toplumun her kesiminin anlayacağı bir şekilde işlemiştir. Türk toplumu bu yüzden onu çok sevmiş ve benimsemiştir. Yunus Emre insanı çok değerli ve sevgiye layık bulmaktadır. Bu çalışmada, ilk olarak Yunus Emre'nin şiirlerinde yansıyan insan anlayışı ele alınacaktır. Anadolu insanının yaşadığı değişimin böyle kademeli bir kültürel ve felsefi mukayese çalışmasıyla daha iyi anlaşılacağı ve yetiştirilecek insan profili için önemli belirlemeler yapma fırsatı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüş bir çalışmadır ve doküman incelemesi tekniği çerçevesinde elde edilen veriler içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonunda Yunus Emre'nin Divan'ı ve Risâletü'n-Nushiyye isimli mesnevisindeki insan algısının İslâm inancı çerçevesinde bir duyuş, düşünüş biçimi olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre Âdemoğlu Allah'ın topraktan sevgiyle yarattığı ve fani dünyadaki hayatından sonra ebedi âlemde kendi katına alacağı bir kuldur. Bu algı İslâmî-tasavvufî karakterli bir algıdır ve pozitivist materyalist hatta bugünkü dünyada yaygın olan modern yaşayış ve düşünce biçimlerinden farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, İnsan, İnsan Algısı, Yunus Emre Divanı, Risâletü'n-Nushiyye.

ABSTRACT

Human Perception in Yunus Emre

Yunus Emre, who lived between the end of the 13th century and the beginning of the 14th century, is a person who made important contributions to the Turks in the homeland of Anatolia, to the development of a new civilization there and to the shaping of the spiritual mood of the Anatolian people for centuries. He harvested his point of view with his simple poems which are so profound contextually yet so easy to understand for each part of the society. That is why, Turkish society loved and adopted him. Yunus Emre thinks that people are precious and worthy of being loved of love. In this study, firstly, the understanding of human reflected in the poems of Yunus Emre will be discussed. It is thought that the change of the Anatolian people will be better understood and it will provide the opportunity to make important determinations for the human profile to be raised such a gradual study of cultural and philosophical comparison. This study is conducted by using qualitative research method and the data obtained within the scope of document review technique are evaluated with content analysis. At the end of this study, it is understood that the perception of Yunus Emre's Divan and the human perception in Masnavi called Risaletü'n-Nushiyye is a way of thinking in the framework of the Islamic belief. According to him, human is a devotee of Allah created with love from the land and will be taken over to the eternal world after his life in the mortal world. This perception is Islamic-mystical characteristic and differs from the positivist materialist and modern forms of life and thought which are common in the present world.

Keywords: Yunus Emre, Human, Human Perception, Yunus Emre's Divan, Risaletü'n-Nushiyye.

KISALTMALAR LİSTESİ

- H.** : Hicri
Haz. : Hazırlayan
M. : Milâdi
RN : Risâletü'n-Nushiyye
TDK : Türk Dil Kurumu
YED : Yunus Emre Divanı

1. GİRİŞ

İnsan algısı farklı dönemlerde değişiklik göstermiştir. Türk milletinin, İslâmiyet öncesi, İslâmî dönem ve Batı medeniyeti etkisindeki dönem olmak üzere üç ana medeniyet dönemi yaşadığı bilinmektedir. İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrasında yaşanan bin yıllık dönemde diğer Türk coğrafyalarında olduğu gibi Anadolu'da da "Müslüman Türk" kimliği oluşmuş ve dünya sahnesinde Türkler bu yönleriyle yer almıştır. Toplumsal yapı ve bireylerin iç dünyası Türklük ve Müslümanlıkla şekillenmiştir. Bilhassa Batılılaşmayla beraber girilen ve günümüzde de süren dönemde yaşanan toplumsal süreçler hem cemiyet hayatında hem de insanların kişilikleri üzerinde ciddi değişimlere hatta problemlere sebep olmuştur. İnsan yaşayışı ve algısında değişimler olduğu görülmektedir.

Türk insanının, bugüne gelmesini sağlayan bu geçmişinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Mehmed Fuad Köprülü'nün "Türk milletini tanıyabilmek için önce onun tarih-i dînîyesini tanımak gerekir" sözü ayrı bir önem arz etmektedir (Güzel,1991, s. 83).

Ortalama sekizinci asırdan itibaren Müslüman olmaya başlayan Türkler, Karahanlılar, Selçuklular ve Gaznelilerle İslâm coğrafyasına doğru yayılmışlar bu coğrafyalarda kendi devletlerini kurmuşlardır. Batıya doğru gelen Türkler Orta Asya'dan itibaren Afganistan, İran, Irak, Anadolu ve Avrupa'ya kadar uzanmışlardır. Türkler bu coğrafyalarda devlet kurarken yerleşik kültürün diliyle edebiyatıyla ve diğer unsurlarıyla etkisinde kalmışlardır. Türk çocukları başta dinini öğrenmek ve diğer ilim şubelerinde tahsil yapmak için İslâm coğrafyasında yaygın olan ve Arapça eğitim veren medreselere gitmişlerdir. Bilhassa Afganistan ve İran coğrafyasında resmî yazışma ve edebiyat dili olarak yaygın olan Farsça'yı toplumun üst kesimi öğrenme ihtiyacı hissetmiştir. Dolayısıyla medreselerde okuyan veya toplumun üst kesiminden olan birçok Türk kendi anadilleriyle değil de Arapça ve Farsça yazmak istemişlerdir. Bununla birlikte 1069 yılında Yusuf Has Hacib her ne kadar Firdevsî'den etkilense de Kutadgu Bilig isimli eserini Türkçe yazmıştır. Kaşgarlı Mahmud Arapça ve Farsça'nın yanında Türkçenin de var olduğunu göstermek ve Araplara Türkçe öğretmek için 1071 yılında Divan-ü Lügati't-Türk'ü yazmıştır. Gerek Karahanlılar gerekse Selçuklular döneminde dinî ilim ve terbiye medreselerinde Arapça yürütülürken dinî kitaplar Arapça yazılırken elbette ki Arapça bilmeyen geniş Türk kesimleri kendi dilleriyle İslâmı öğrenmek ve öğretmek durumunda olmuşlardır. Türk tekke ve tasavvuf geleneği tam bu noktada ortaya çıkmış çoğunluğu halktan geniş kesimlerin İslâmî ilim ve irfandan nasiplenmesini sağlamışlardır. Ahmed Yesevî ve onun şahsiyeti etrafında oluşan Yesevîye geleneği İslâm inancı çerçevesinde halktan insanların

terbiyesini de içeren ilk Türk tasavvuf ve tekke ekolüdür. Bu ekol Orta Asya'dan başlayarak Afganistan ve İran coğrafyasını geçip Anadolu'ya hatta Rumeli'ye kadar uzanan ve Türk İslâm kültürünün oluşmasında etkin olan bir terbiye ocağıdır. Ahmet Yesevî, Divan-ı Hikmet'te, temelini İslâm'dan alan aşkla muhabbetle, merhametle, hoşgörülle ve tevazu gibi güzel ahlâki hasletlerle şekillenen bir öğretiyi anlatır. Geniş kitlelerin de anlayabileceği bir Orta Asya Türkçesiyle yazılan bu kitap Anadolu'da Yunus'u ortaya çıkaran Türk ilim ve irfan geleneğinin ilk eseridir. Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru yayılan Müslüman olmuş Türkler kendilerine vatan ararken karşılaştıkları diğer unsurlarla hoşgörü, adalet ve yardımlaşma içinde bir arada yaşamanın hem pratiğini hem de kültürünü üretmişlerdir. XIII. ve XIV. yüzyıllara gelindiğinde Anadolu ilk önce Büyük Selçuklu daha sonra Anadolu Selçukluları hâkimiyetinde yeniden şekillenmektedir. Birçok etnik unsurun, birçok dinî ve mezhebî unsurun bir arada yaşadığı Anadolu'da elbette ki birçok niza ve çatışma meselesi var olsa da dünyanın başka bölgelerine nazaran barış içinde yaşanmasını sağlayan şey Yunus'un ortaya çıkmasını sağlayan Anadolu Türk İslâm kültürüdür.

Yunus Emre'nin hemen öncesinde Anadolu'ya gelip Konya'ya yerleşen Mevlâna Celâleddin, kaynağını İslâm'dan alan sevgi ve merhamet anlayışının tasavvufî bir renkle bu coğrafyada yayılmasında etkili olmuştur, fakat Mevlâna üst tabakaya mensup bir insan olarak bütün eserlerini Farsça ya da Arapça yazmıştır. Her ne kadar onun bilhassa Mesnevî'si ve diğer yazdığı eserlerin tercüme ya da şerhleriyle geniş halk kitlelerine ulaşan Mevlevîlik geleneği Anadolu'da yayılmaya başlasa da daha çok toplumun üst kesimlerinin dâhil olduğu bir tarikattir. Bununla birlikte Mevlâna ve Mevlevîlik, Anadolu insanının başta insan olmak üzere bütün varlığı kucaklayan zihniyetinin, kültürünün şekillenmesinde etkilidir. XIII., XIV. yüzyıllarda âdeta "Fetret" dönemini yaşayan Anadolu'da Mevlâna etrafında oluşan hoşgörü, sevgi ve merhamet kültürü o dönem insanının çok ihtiyaç duyduğu bir anlayışı barındırır.

Yaklaşık olarak 1240-1320 yılları arasında Eskişehir civarında yaşadığı bilinen Yunus Emre, Türk İslâm kültürünün veya Türk tasavvuf geleneğinin Anadolu'da Türkçeye serpilip gelişen ilk abidevi şahsiyetidir.

Ben gelmedüm da'viyiçün benüm işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm (Timurtaş, 2018, s. 107)

veya

Gelün tanışık idelüm işün kolayın tutalum
Sevelüm sevilelüm dünyeye kimse kalmaz (Timurtaş, 2018, s. 60)

gibi bütün gönüllere işleyen sözleriyle, insanlığın birbiriyle boğuştuğu o yıllarda bir merhamet ve muhabbet anlayışının yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Turhan (1990), bugünkü medeniyetin öncüleri olan milletlerin birbirini din, mezhep, ırk ayrılığı yüzünden boğazladıkları bir devirde Yunus Emre'nin, bütün insanların eşit olduğunu, hakiki olgunluğun "yetmiş iki millete aynı gözle bakmakta belirebileceğini" şiirlerinde terennüm ettiğini söylemiştir.

Yaşadığı yıllardan günümüze kadar birçok şiiri ezberlenen, alıntılanan veya adına birçok şiir izafe edilen Yunus Emre günümüzde de insan, insanlık ve insan sevgisi bağlamında akla ilk gelen isimlerdendir. Çeşitli konuşmalarda insanları her zaman çok ihtiyaç duyulan sevgi, hoşgörü, merhamete davet için en etkili ve içten duygu ve düşünceleriyle Yunus Emre'nin şiirleri zikredilir. Onun şiirlerinden parçalar özlü sözler olarak nakledilir, anlatılır. Sadece Türkiye'de değil bazı uluslararası kurum ve kuruluşlarda da Yunus Emre anılır. Yunus Emre'nin doğum ve ölüm yıl dönümleri UNESCO gibi uluslararası kuruluşların anma ve kutlama yıl dönümleri arasındadır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde geçim sıkıntısı, ailevî problemler gibi günübürlük konulara pek rastlanmaz. O, derin İslâmî meseleleri konu alan şiirlerinde oldukça yalın ve sade bir Türkçe kullanmıştır. İnsan tanımı, insanın yaratılışı, insanlık ve insan sevgisiyle ilgili söyledikleri ve üzerinde durduğu diğer konular Kur'an'la örtüşen dinî-İslâmî kaynaklı bilgilerdir. Derinliği ve genişliği fazla olan fikirleri bir kitap dolduracak kadar çok boyutlu ve fazla olmasına karşın Yunus, şiirlerinde bunu birkaç mısradan anlatabilmektedir.

Güzel'e (1991) göre, bazı kişilerin yazmaktan kaçındığı birçok iman konusuyla cennet, cehennem, ahiret vb. gibi meseleler, Yunus'un dehasında ve özgür fikirlerinde ifade gücü bulmuştur. Onun şiirleri, eskilerin "sehl-i mümteni" diye belirttiği, her dilin söyleyemeyeceği bir açıklık ve kolaylıkla terennüm edilmiştir.

Kaplan (1978, s. 22) ise "Yunus'un şiirinde güzelliği temin eden başlıca üslûp vasıtaları sadelik, âhenk ve yoğunluktur." demiştir. Bunun içindir ki Yunus Emre, insan ve insanlıkla ilgili meseleler bağlamında hâlâ kendisine dönülen ve yeni bakış açılarıyla ele alınmaya çalışılan bir kaynak olmaya devam etmektedir. Pozitivist, pragmatist ve materyalist anlayışların etkin olduğu günümüzün "modern" dünyasında Yunus Emre gibi şahsiyetler ve onların bıraktığı miras, temel insanî erdemlerin yeni nesillere aktarılmasında aradan yüzyıllar geçmesine rağmen hâlâ önemini korumaktadır.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın esas amacı, “Divan”ı ve “Risâletü’n-Nushiyye” isimli mesnevisindeki bütün şiirleri incelenerek Yunus Emre’nin nasıl bir insan algısına sahip olduğunu, insanı nasıl anladığı ve algıladığını tespit etmektir.

Ayrıca bu temel üzerinde günümüz insanının meseleleri ve onun terbiyesi-eğitimi bağlamında Türk milletinin önemli bir tarihî değeri olan Yunus’tan hareketle alternatif bakış açılarının geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Hızlı bir şekilde gelişen ve değişen toplum yapısı, insanların değersiz hale geldiği bir dünya, insanın ne denli öneme sahip olduğunun hatırlatılmasını gerekli kılmaktadır.

Yunus Emre, insana verdiği değerle bilinen ülkemizin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerdendir biridir. Yunus Emre’nin insana verdiği değer, kendini en çok şiirlerinde gösterir. O, şiirlerinde insanı çeşitli yönlerden gruplandırır ve her birine yönelik ayrı ayrı değerlendirmelerde bulunur. Yunus Emre’deki insanı sevmeyi temel alan ve onu değerli bulan anlayışın günümüz insanına yol göstereceği düşünülmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucu Yunus Emre’nin şiirlerinde insana yönelik olarak yapılan çalışmalarda, onun çok bilinen bazı şiirleri dışında bütün şiirleri taranarak insanı değişik yönleriyle ele alan bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiş olup bu araştırmanın alanyazındaki boşluğu gidereceği düşünülmüştür.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmayı sınırlayan hususlar şu şekilde ifade edilebilir:

1. Araştırma, Yunus Emre’nin şiirleri incelemesi konusunda en iyi hazırlanmış olan Faruk Kadri Timurtaş’ın “Yunus Emre Divanı” kitabıyla Mustafa Tatçı’nın hazırlanmış olduğu “Risâletü’n-Nushiyye” adlı mesnevideki şiirler ile sınırlandırılmıştır.
2. Çalışma, Yunus Emre’nin şiirlerinden hareketle oluşturulan “Birey Olarak ve Sosyal Alâkalarıyla İnsan” ve “İman ve İnanışları Bakımından İnsan” ana başlıklarıyla sınırlandırılmıştır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmanın varsayımları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

1. Faruk Kadri Timurtaş'ın hazırladığı Yunus Emre Divanı'ndaki şiir metinlerinin, Yunus Emre'nin asıl şiirleri olduğu varsayılmıştır.
2. Mustafa Tatçı'nın hazırladığı Risâletü'n-Nushiyye adlı mesnevideki şiirlerin, Yunus Emre'nin asıl şiirleri olduğu varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

İnsan: “*isim* Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011).

İnsan: “*isim* Âdemoğlu, âdem evladı” (TDK, 2011).

İnsan: “*sıfat, mecaz* Huy ve ahlak yönünden üstün nitelikli (kimse)” (TDK, 2011).

Hümanizm: “İnsancılık, insanları sevme ülküsü” (TDK, 2005, s. 908).

“Hümanizm, edebiyat vadisinde Latin edebiyatlarının ihyası için uğraşan bir akım. Felsefî mânada, insan ve insanın gelişmesi maksadında olan nazariye ve doktrin. Daha çok insanı, beşerî güçlerle değerlendirmeye çalışan doktrin” (Güzel, 1991, s. 88).

Hümanist: “İnsancıl” (TDK, 2005, s. 908).

İnsanı;

- Tıp : Fizyolojinin bir yapısı,
- Sosyoloji : Toplumda var olan her bir fert,
- Psikoloji : Değişik bir kişilik sistemi ile yaratıcılık ögesi,
- Ekonomi : Sistemin içinde bulunan bir vahit,
- Teoloji : Tanrının yaratmış olduğu en muhteşem varlık,
- Antropoloji : Kültürde işlenen bir varlık, olarak ifade etmektedir (Yıldırım, 2014).

Klasik felsefe insanı “düşünen bir varlık” şeklinde belirtir. Antropoloji ise insanı “homo sapiens” olarak tanımlar (Atilla, 2007).

Yunus Emre: “1240-1320 yılları arasında yaşayan Yûnus Emre, manevî hayatıyla, her biri fenâ tecellilerinin tecrübelerini aksettiren ilâhîleriyle ve bu nutk-ı şeriflerinde vaz' ettiği değerler sistemiyle Türk-İslâm kültürü açısından fevkalâde önemli bir şahsiyettir” (Tatçı, 2017, s. XV).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Bu bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi olan Yunus Emre ve insan bağlamında bazı kavramlar üzerinde durulmuştur.

2. 1. 1. Yunus Emre

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu ilk önce Büyük Selçuklu daha sonra Anadolu Selçukluları hâkimiyetinde yeniden şekillenmektedir. Birçok etnik unsurun, birçok dinî ve mezhebi unsurun bir arada yaşadığı Anadolu'da birçok çatışma meselesi var olsa da dünyanın başka bölgelerine nazaran barış içinde yaşanmasını sağlayan şey, Yunus'un ortaya çıkmasını sağlayan Anadolu Türk İslâm kültürüdür.

Yunus Emre, Türk İslâm kültürünün veya Türk tasavvuf geleneğinin Anadolu'da Türkçeye serpilip gelişen ilk abidevî şahsiyetidir. 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da yaşayan Yunus Emre, Türklerin Anadolu'yu yurt edinerek vatanlaştırmada, burada yeni bir medeniyet geliştirmesinde ve yüzyıllardır Anadolu insanının ruh ikliminin şekillenmesinde önemli katkıları olan bir şahsiyettir. Türk diline ve edebiyatına katkısı büyük olan Yunus Emre'nin hayatı hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir.

Yunus'un *Risâletü'n-Nushiyye* isimli mesnevisini H.707(M. 1307-1308) senesinde kaleme aldığı, kendisinin H. 720 (M.1320-1321) senesinde ebedî âleme intikal ettiği bilinmektedir. Bu bilgidен hareketle, H. 638 (M.1240-1241) senesinde doğduğu ortaya çıkan Yunus'un, 13. asrın ikinci yarısı ve 14. asrın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir. Söz konusu olan devir, Selçukluların son zamanları ve Osman Gazi dönemlerine denk gelmektedir. Yunus'un eserlerinde, burada ifade edilen yılları doğrulayan ve destekleyen ifadelerle rastlanmakla birlikte; onun şiirlerinde, kendi döneminden olan Mevlâna, Ahmet Fakih, Geyikli Baba ve Seydi Balum'dan da söz edilmektedir (Timurtaş, 2018).

Yunus Emre'nin nereli olduğu ve ne işle meşgul olduğu konusu da tam olarak netliğe kavuşmamıştır.

Asırlardır halkın içinde var olan inanış Yunus Emre'nin; Sivrihisar civarında Sarıköy'de dünyaya geldiği, çiftçilik işiyle uğraştığı, Taptuk Emre isimindeki bir şeyhe bağlandığı, tekkelerde hayatını geçirdiği ve veliliğe eriştiği yönündedir. Anadolu'da on farklı yerde mezarı bulunduğu iddia edilen Yunus'un, halkın içindeki inanışa ve bazı

tarihsel kaynaklara bakıldığında, Sarıköy'de vefat ettiği ve aynı yerde yatmakta olduğu görülür (Timurtaş, 2018).

Eskişehir-Sivrihisar'ın (Sarıköy) dışında mezarı olduğu iddia edilen diğer iller Bursa, Erzurum, Isparta, Aksaray, Ünye civarı, Karaman'dır (Larende). Araştırmacılar ise daha çok Sivrihisar (Sarıköy) ve Karaman (Larende) üzerinde fikir birliği etmişlerdir.

Rivayet olunur ki Yunus'un dergâh, tekke ve dervişlik serüveni, yaşadığı yörede kıtlığın var olduğu bir zamanda Hacı Bektaş-ı Veli'den buğday almasıyla başlayıp Tapduk Emre'nin hizmetinde kırk yıl kadar bulunmasıyla son bulmuştur. Esasında Yunus'un, Tapduk Emre'den önce de çeşitli dinî grup veya oluşumların içinde de az veya çok bulunduğu söylenmektedir; fakat onun hakkındaki pek çok diğer bilgi gibi bu konuda da kesin ve net veriler mevcut değildir.

Güzel'e (1991) göre Yunus Emre (1241-1321), XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın ilk yarısında Orta Anadolu'da yaşamış olan, ailesinin Horasan'dan gelmiş olduğu bilinen Türkmen bir dervıştır. Zaman geçtikçe şeyhlik makamına yükselerek zaviyeler kurmuş olan Yunus Emre; halkın diliyle, halka, İslâm dininin umdelerini anlatan Dinî - Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın en başarılı şairidir. Orta Asya'da Ahmet Yesevî ile başlayan "Halk-Tasavvuf Şiiri", Anadolu'da en üst düzeye Yunus Emre'yle varmıştır. Yunus'un duygu ve fikir dünyasını oluşturan kültür kaynağında "Türklük şuuru", "İslâm inancı" bulunmaktadır.

Beyribey (2018) ise, Yunus'un şiirlerinde kullandığı dil, imla bakımından homojen olmayan XIV. asır eski Anadolu Türkçesi olup; sade fakat olağanüstü derinlikteki bir anlatıma sahip olan şiirleriyle, tasavvuf edebiyat tarihinde çok yeni bir yol açtığını söylemiştir.

Yunus'un dünya görüşü, onda var olan Türklük bilinci ve İslâm dininin sentezlenerek ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. O, gönüllere işleyen sözleriyle, insanlığın birbiriyle boğuştuğu yıllarda merhamet ve muhabbet anlayışının yaygınlaşmasında önemli katkıları olan abidevî bir şahsiyettir. Yunus Emre'nin fikirleri şiirlerinde vücut bulmuştur. Onun şiirleri ilk bakışta basit gibi görünen fakat derin İslâmî meseleleri konu alan şiirlerdir.

İslâmî tasavvufun inceliklerini, sadelikle ve derinlikle; fakat herhangi bir kalıbın içine girmeden ifade eden Yunus Emre, çok önemli bir mutasavvıf halk şairidir. İnsana büyük bir değer atfeden, tüm insanlığa bir gözle bakan Müslüman ve Türk "insancısı" olarak Yunus; yaşamı ve evreni "mutlak varlık" temelinde açıklamış; Hakk, ilâhî aşk, varlık-yokluk, yaşam, ölüm gibi konulara çok önem vermiş; dünya hayatının bir gün sona ereceğini ve geçiciliğini anlatmıştır. İslâmiyeti ve tasavvuf düşüncesini oldukça sade ama tam bir derinlik içinde anlatan Yunus, Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir (Timurtaş, 2018).

Baltacıoğlu'na (1990) göre, Yunus'a büyüklüğünü sağlayan yalnız konuları değildir. Onun bir de büyük Şair olması vardır. Bu ikinci büyüklüğü onun yalnız benliği ile açıklanamaz. Çünkü Yunus'un halka, tarihe ml olan lmez bir varlığı da vardır; bu lmezliği sağlayan ise Türk halkının kendisi, bu halkın ruhu ve duyuncudur.

Yunus Emre'nin Şiirlerinde kullandığı dil günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan z Türkçedir. Yunus Emre'nin yüzyıllar önce yazdığı Şiirlerinin bugün bile okunduğunda anlatmak istediği konuların, vermek istediği mesajların aynı his ve duyuŐla anlaŐılabilmesi onun sade, yalın fakat etkili bir söyleyiŐe sahip olduğunun en açık göstergesidir.

Timurtaş'a (2018) göre, Yunus Emre 13. asırda Anadolu'da yeni bir edeb dilin yani Batı Türkçesi yazın dilinin ortaya çıkıŐında en önemli rolü oynayanlardan biri olup Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan bu dönemin en büyük temsilcilerindedir. Dilimizi benzeri olmayan bir yetenek ve ustalıkla kullanan Yunus'un Şiirlerinde Türkçe, hayranlık uyandıran bir biçime dönüŐmüŐtür. Dilimizin milli sesini ve yaratıcı gücünü kendi döneminde en başarılı bir Şekilde yansıtan sanatkr Yunus Emre kabul edilir. Yunus'un kullandığı dil, en güzel ve en hlis Türkçedir. Türkçenin bir edebiyat ve kültür lisanı haline gelmesinde, Yunus'un katkısı oldukça fazladır.

Kaplan (1978, s. 16), "Yunus, Şiiri ile 'herkes'e, bütün millete hitap etmek istediği için, 'herkesin dili'ni kullanmıştır." demiştir. Halman'a (1990) göre ise Yunus Emre, ağımızdan yedi yüzyıl önce, dünyaya Türkçenin bütün güzelliğiyle bir sevgi, anlayıŐ ve dayanıŐma daveti sunmuŐtur.

Her ne kadar kendini mm olarak tanıtırsa, bazı araştırmacılar onun mm olduğunu kabul ve ifade etse de Yunus aslında derin bilgiye sahip, medrese eğitimi statüsünde mutasavvıf bir âlimdir. Kaplan'a (1978) göre onun Şiirlerinin kafiye tarzı, gösterir ki Yunus halk Şiiri geleneği içinde yetiŐmiŐ, fakat aruz veznini ve gazel tarzını kullanacak kadar da yüksek veya yabancı edebiyata aŐına olmuş birisidir.

Yunus Emre halk diliyle yazmış, halk diliyle anlatmıştır. İslâmî konulu bilgilerini Şiirlerinde iŐlerken halk dilini kullanması bilinçli bir davranıŐın tezahürüdür. O, Şiirleri vasıtasıyla İslâmî duyuş ve düşünce içeren bilgilerini halka anlatıp öğretmeyi amaçlamıŐtır. Yunus, Türkçeyi yle duru ve yalın bir Şekilde kullanmıştır ki en ağır tasavvufi konuları bile sıradan insana anlatabilmeyi başarmıştır.

Ayverdi'ye (1990) göre, Yunus'ta üzerinde durulması icbeden noktalardan biri de onun iddiasız kültürünün ve Türk İslâm tarihinde kuru bir felsefe olmaktan çıkıp bir iman haline gelen tasavvuf Şuurunun Türkçeye yapmış olduğu büyük hizmettir.

Bu yönüyle Yunus Emre Farsça ve Arapça yazan Mevlâna'dan ayrıldığı gibi eserlerini Arapça veya Farsça yazan ya da birçok Arapça, Farsça kelime kullanarak dilini ağırlaştıran Şahsiyetlerden de ayrılır.

Yunus Emre'nin bilinen iki eseri bulunmaktadır. Bunlar; Divan ve Risâletü'n-Nushiyye'dir.

Divan'ı, Yunus Emre'nin en değerli yapıtı olarak kabul edilir. Divan'da, aruz vezniyle, gazel biçiminde kaleme alınmış şiirler de bulunmakla birlikte, en güzel şiirleri, hece ölçüsü ve dörtlükler kullanarak yazmış olduğu ilahileridir. Kafiye bakımından ele alındığında Yunus, çoğunlukla halk ve tekke edebiyatındaki geleneğe uyarak, büyük oranda yarım kafiye ve redif kullanmıştır (Göktürk, 2010).

Risâletü'n-Nushiyye ise 600 beyitten müteşekkil didaktik bir mesnevîdir. Günay (1990), Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı mesnevisinde insanı iç sefere davet ederek onun nefsi ile başa çıkabilmesi için kötü huyları ile yaptığı mücadeleleri gerçek savaş sahneleri gibi tasvir ettiğini belirtir. Çünkü nefsi terbiye etmek benlik, gurur, hırs, tamah gibi insanı küçültücü huylardan vazgeçmekle mümkündür.

Şiirlerinde yansıttığı düşünceleriyle insanlığı etkileyen Yunus Emre'nin hayatı, insanı algılayışıyla ilgili olarak çok farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Yunus Emre'nin insan tanımında ve insanın yaratılışıyla ilgili söyledikleri, Kur'an'da anlatılanlarla örtüşen dinî-İslâmî kaynaklı bilgilerdir. Yunus Emre'nin insan tanımlamasında "âdem" kavramının önemli bir yeri vardır. Hem ilk insan Hz. Âdem'e, dini kaynaklar çerçevesinde atif yapar hem de insanı Hz. Âdem'in oğlu olarak ve onun neslinden gelmişler olarak âdem şeklinde anar. Ayrıca Hz. Muhammed de onun insan tanım ve algısında önemli bir yer tutmaktadır.

İnsan dâhil bütün varlığın Allah'ın varlığıyla kaim olduğunu düşünen Yunus Emre'ye göre insanın yaratılış gayesi yalnızca Allah'ı bilmek ve ona ibadet etmektir. Çoruh (1990), Yunus'un hayat yolunda yalnız Allah'ın var olduğunu; dimağı, dili, eli, ayağı, her şeyinin O'na dönük olduğunu belirtmiştir.

Dede'nin (1990) araştırmasına göre ise, Allah konusu tüm tasavvuf şairlerinde olduğu gibi Yunus Emre'de de oldukça geniş bir yer tutar. Yunus, Allah'ı, İslâm dinî temelinde ve tasavvufî felsefeye göre ele almıştır. Allah, öncelikle kudreti ve kuvvetiyle varlığını fark ettirir.

Allah'ın yüce yaratıcı olduğunun farkına varan insan da bu şuur içinde, O'na yönelerek kulluk vazifesini hakkıyla ifa etmeye çalışacaktır. Gerçek kul, nefsin bütün heva ve isteklerini bir kenara bırakıp sadece Allah'ı düşünmeli ve Ona kulluk etmelidir. Yani kul, Allah'ın kendisini yarattığını bilmeli ve kulluk vazifelerini layıkıyla yerine getirmelidir. Yunus Emre'nin anlayışındaki bu "kulluk" kavramı hümanist düşüncenin temel çizgisinden ayrılır. Hümanist tavır esas itibarıyla insanın kendi üstünde bir otorite kabul etmemesi esasına dayanırken Yunus Emre, severek ve isteyerek Allah'ın yarattığı ve kendisine ibadet etmesini istediği bir kulluk anlayışını benimser.

Yunus Emre şiirlerinde varlık, insanlık konularına oldukça yoğun bir şekilde yer verdiği gibi mü'min, Müslüman, derviş, mürşit, evliya kavramlarını da işlemiştir. Müslüman, İslâm'ın şartlarını tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi gereken kişidir. Gerçek mü'min olabilmek için dünya hayatını elinin tersiyle itip tamamen Allah'a yönelmelidir. Yunus'ta dervişlik ve mürşitlik kavramları bazı nüanslar taşımasına rağmen İslâmî tasavvuf ve tekke geleneği çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Evliya, ermiş, mürşit, eren gibi insanı manevi dini statüler olarak ifade eden kelimeler Yunus'un şiirlerinde görülür. Güzel'e (1991) göre evliya, tasavvufî anlamda Tanrı'nın özel sevgisine, ilgisine nail olan, Tanrı tarafından kendilerine keramet ve ilham ihvan edilen mümindir.

Dinî statü ifade eden kelimeler yanında mana bakımından bu kelimelerin zıttı olan kâfir ve münkir gibi insanı olumsuz yönleriyle öne çıkaran başlıklar da Yunus'un şiirlerinde mevcuttur. Ergin (2009), Yunus'un; Allah'ı müşahade eden kişi haber verdiğinde bu habere inanmayarak küfrün karanlığında kalan kişiyi, "kâfir" olarak tanımladığını söylemiştir.

Aşk, Yunus Emre'nin en çok işlediği temadır. Onun şiirlerinde aşk, Allah aşkını ifade eder. Âşık ise beşerî bir insana değil Allah'a âşıktır. Yunus'a göre aşk makamı yücedir ve aşkın dili kudret dilidir. Alıçlı'ya (1990) göre, Yunus'ta aşk tıpkı Mevlâna gibi bütün düşüncelerin temelidir ve Yunus ancak aşkta Allah'ını, insanlığını, doğruluğunu görebilir. Aşk, Yunus'a bütün insanları ve insanlığı sevmeyi emreder. Çünkü aşk, insanları yaratan maşuk yani sevgilidir.

13. yüzyılın ikinci yarısıyla 14. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da yaşayan ve şiirlerinde yansıttığı düşünceleriyle insanlığı etkileyen Yunus Emre, Türk dili ve edebiyatı tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Türklerin Anadolu'yu yurt edinerek burada yeni bir medeniyet geliştirmesinde önemli katkıları olan mutasavvıf bir halk şairidir. Yunus Emre, yaşadığı dönem ve sonraki dönemlerde özellikle Türk toplumu ve diğer toplumlar tarafından çok sevilmiş, benimsenmiş ve şiirleri çok okunmuştur. O, yaşadığı dönemden yedi yüzyıl sonra bile günümüzde hâlâ önemini ve değerini korumaktadır. Öyle ki 1991 yılı UNESCO tarafından "Yunus Emre Sevgi Yılı" kabul edilmiş ve bu yıl tüm dünyada kutlanmıştır.

2. 1. 2. İnsan

Araştırmanın bu bölümünde kavram karışıklığı olmaması açısından "İnsan" konusu iki ana başlığa ayrılmıştır.

2. 1. 2. 1. İnsanın Tanımı

İnsan, “Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı”dır (TDK, 2011). İnsan, kavram olarak, başlangıcı Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya dayanan ve zaman geçtikçe çoğalan, sayısı artan yaratılmışların en donanımlısı kabul edilen canlı türüdür.

İnsan, ilk insan olan Hz. Âdem’in yaratılmasından başlanarak nasıl bir canlı türü olduğu, meşguliyetleri, düşünceleri, hayatı anlamlandırma biçimi, kısaca tüm yaşamıyla merak konusu olmuş, insan üzerine sayısız araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar insanın çeşitli tanım ve tarifine kaynak oluşturmuştur.

Arapça *ins* kelimesinden türetilmiştir. “Beşer, insan topluluğu” anlamına gelen *ins*, daha ziyade insan türünü ifade etmekte olup bu türün erkek veya dişi her ferdine *insî* / *enesî* yahut *insân* denmektedir. Kelimenin aslının “unutmak” mânasındaki nesyden *insiyân* olduğu da ileri sürülmüştür. Böyle düşünenler İbn Abbas’a nisbet edilen, “İnsan ahdini unutmaması sebebiyle bu ismi almıştır” şeklindeki rivayete dayanırlar. Bu kelime *üns* masdarı ile de irtibatlandırılmıştır. “Alışmak, uyum sağlamak” anlamına gelen *üns* Türkçe’de *ünsiyet* olarak kullanılmaktadır. *Teennûs* “insan olmak” mânasına gelirken *isti’nâs* “cana yakın olma, vahşi hayvanın evcilleşmesi” anlamı taşımaktadır. Nitekim *enes* vahşetin karşıtıdır. Ayrıca *insânü’l-ayn* tabirinin “göz bebeği” anlamına gelmesi dikkat çekicidir (Cevherî, III, 904-906; *Lisânü’l-‘Arab*, “*ins*” md.) (Kutluer, 2000, s. 320).

İnsan (*ins*) kelimesiyle ilgili farklı değerlendirmelerde bulunan bilim insanları da vardır. Bunlardan Râgıp el-İsfahânî’nin tarifi dikkat çekicidir.

Râgıp el-İsfahânî “*ins*” sözcüğünü *cinnin*, “*üns*” sözcüğünü ise “ürkmek” manasındaki *nüfûr* mastarının zıt anlamlısı şeklinde göstermiştir. Ona göre insana bu ismin verilme sebebi hemcinsleriyle beraber uyum içinde yaşayabilmesiyle ilgili olup insanın “yaratılışı itibarıyla sosyal varlık” olarak tanımlanması bundan dolayıdır (Kutluer, 2000).

İnsanı;

- Tıp : Fizyolojinin bir yapısı,
- Sosyoloji : Toplumda var olan her bir fert,
- Psikoloji : Değişik bir kişilik sistemi ile yaratıcılık ögesi,
- Ekonomi : Sistemin içinde bulunan bir vahit,
- Teoloji : Tanrının yaratmış olduğu en muhteşem varlık,
- Antropoloji : Kültürde işlenen bir varlık, olarak ifade etmektedir (Yıldırım, 2014).

İslâmiyet insana çok fazla değer verir. Kur’an-ı Kerim insanı yeryüzünün halifesi olarak ifade eder (Bakara, 30; En’âm 165; Fâtır, 39; Yunus, 13-14-73). Bunun içindir ki “Kur’ân-ı Kerîm’de altmış beş yerde insan, on sekiz yerde *ins*, bir yerde de *insî*

geçmektedir. Ayrıca bir âyette enâsî, 230 yerde nâs şeklinde çoğul olarak yer almaktadır” (Kutluer, 2000, s. 321).

Bu anlamda, Kur’an-ı Kerim’de geçen âyetlerin ışığında *ferdî* bakımdan ideal insan; en güzel şekilde yaratılmış olan, bu yaratılışı ve sahip olduğu özelliklerle, yaratılmış olan diğer varlıkların içinde en şerefli sayılan ve tabiatı açısından iyiliğe ve kötülüğe meyiletme gücüne sahip olan ama iradesini iyi amaçlar için kullanarak kendini, bu dünya ve ebedî âlemde kurtuluşa ulaştıracak eylemlerde bulan insanıdır (Mete, 2019).

İslâm dini insanı, doğumuyla birlikte Müslüman olarak kabul eder. Ergenlik çağına gelene kadar Kur’an’a göre, yaptığı olumsuz fiillerden sorumlu tutmaz. Kişi ergenliğe girdiği andan itibaren akıl ve iradesini kullanabilecek duruma geldiği düşünülerek amel defteri açılır. İslâmiyet’i seçmek ya da reddetmek artık kişinin kendi tercihine bırakılır. Ergenlik çağına gelen bireylere İslâmiyet, çeşitli görev ve sorumluluklar yükler. İnsan ya Müslüman olarak dinin gereklerini yerine getirecektir ya da Müslümanlığı reddederek dinî herhangi bir sorumluluk almayacaktır. Bunların dışında tercihen Müslüman adını alacak fakat yaşantısında İslâmî kaideleri tatbik etmeyecektir.

İnsanı Müslüman olarak tanımlamak insana verilen yüce ve kutlu görev olan kulluk bilincinin önemini de ortaya çıkarmaktadır. Müslüman olarak seçimini yapan kişi artık Allah’ın kuludur. Kulluk kavramı İslâmiyet’te önemli bir yer teşkil eder. Kul, Allah’ı tanır, Onun emirlerine uymaya yasaklarından kaçınmaya çalışır. Yani insan olarak üzerine düşen kulluk vazifesini yerine getirir. Kulluk kavramından Ku’an’da pek çok ayette bahsedilmiştir (Bakara, 21-83; Al-i İmran, 20-64; Nisa, 172; Maide, 117; En’am, 88-102; Araf, 59-65-73).

İnsanın kulluğunun farkına varması ve kul olabilmesi onu yaratan Allah’ı kabul etmesiyle başlar. Allah’ı tanıyan ve bilen insan kendinin de yaratıcının kulu olduğunu kabul eder. Kaplan (1990, s. 254) “İnsan kendi kendisini yaratmadığına göre, görünen başka bir varlık vardır ki, o da Tanrı’dır” demiştir.

Günay’a (1990) göre insan ancak bu dünyada Allah’a karşı görevlerini yapar ve yaratılmasının sebebi olarak bu âlemde yol alır. Çünkü insanın kurtuluşu da helâkı da bu dünyadadır.

Bolay (1990), insanın vazifesinin Allah’ın güzelliğini, kudretini en saf, en yüce şekli ile bilmesi ve idrak etmesi olduğunu; insanın Allah’la böyle bir bilgi ve sevgi münasebetine girmesinin kendi varlık yapısı ve ilahi aşkın yardımıyla olacağını belirtmiştir.

2. 1. 2. 2. Felsefî Açıdan İnsan

İnsanoğlu, insanın varlığını, ne olduğunu, yaratılışını, diğer türlerden farklılığı olup olmadığı gibi konuları yüzyıllardır araştırmaktadır. Bu alana yoğunlaşan araştırmacılar ve özellikle felsefeciler sayısız çalışmalar yapmış, oldukça fazla eser kaleme almışlardır.

Klasik felsefe insanı “düşünen bir varlık” şeklinde ifade eder. Antropoloji ise insanı “homo sapiens” olarak tanımlar. İnsana dair ve insanın toplumuna ilişkin, günümüze gelene kadar sayısını hiç kimsenin bilemeyeceği derecede fazla kitap yazıldığı görülür. Fakat yine de “insan nedir” sorusunun yanıtı gerçek manasıyla bulunamamıştır. İnsan öncelikle canlı bir organizma olarak kabul edilir (Atilla, 2007).

İnsan, bilinçli ve toplumsal varlık, tabiatın ürünü olup yaşam bilimsel tekâmülün sonucudur. Yaşam bilimsel tekâmülden insansal döneme geçme emek sayesinde başlar; insanî emeğin, hayvanî çabadan farkı insanî emek bilinçli yapılıdır. Emek ve bilinç, biri diğerinin şartı olup, insana özgü bir diyalektiğin ikileşmesidir. Yüksek hayvan cinslerinde kendini gösteren zekâ ve bununla kısıtlı olarak gelişmiş olan çaba, tekâmül sonucunda, insanî bilince ve bilinçli emeğe tahavvül etmiştir. Bu gelişme, uzunca bir tekâmülün ürünüdür (Hançerlioğlu, 1989).

İnsanın ne olduğu sorusu farklı yönleriyle araştırılırken ‘insan doğası’ kavramının da önemi ortaya çıkmaktadır. İnsan doğasının çeşitli araştırmacılar tarafından pek çok tanımlanmıştır.

Ozankaya’ya (1975) göre insan doğası “belli bir yer ve zamanda insanın doğal ve toplumsal çevresi içinde oluşturduğu davranışlarına ilişkin özelliklerin tümü” dür.

İnsan doğası doğuştan gelen özelliklerin bir araya gelmesiyle oluşur. İnsanda sonradan kazanılamayacak, dışarıdan bir müdahale sonucu eklenemeyecek ve değiştirilemeyecek bir uyum söz konusudur.

Hançerlioğlu’na (1989) göre insan doğası, insan huylarının ve ıralarının bütünüdür. Metafizik bakış açısı ise, insan doğasını doğuştan gelen nitelikler olduğu yönünde açıklamaktadır. Hristiyan görüşü insanın doğuşundan kötü olduğunu söyler. Rousseau gibi düşünürler de insanı doğuşundan iyi fakat sonradan kötü olarak kabul ederler. Çünkü insan suçluluğa, saldırmaya, şiddete ve haksızlığa meyillidir. Aslında toplumsal düzensizliğin tüm kötü yönleri, böylece, insanın üzerine yıkılır ve onun doğuşundan gelen nitelikleri olarak kabul edilir. Bu düşünce, bilimsellikten uzaktır. Çünkü insan içinde bulunduğu şartlara bakılarak iyi veya kötü olmaktadır.

İnsanın ne olduğu sorusu insan probleminin özüne inilmesini ve değerlendirilmesini sağlayan yönlendirici ve temel sorudur. Bu bağlamda insan felsefesi sayesinde insanı anlamlandırma çabası derinlik ve çok yönlü bir boyut kazanır. İnsan felsefesi konu alanı olarak kendine insanı ve insanlığı alır. Hançerlioğlu (1989), insan felsefesinin insanbilimin

deney yaparak ortaya koyduğu bilgileri muhakeme eden ve insanın varlık yapısıyla, varlık bütünü içindeki konumunu inceleyen felsefe olduğunu belirtir. Ona göre ilmi alanda gerçekleştirilen ilk deneyler hususiyetle W. Köhler ve Pavlov tarafından hayvanlar üzerine ortaya konan deneysel araştırmalar, insan ve hayvan arasında yalnızca bir derece fark olduğunu ortaya çıkarıyordu ve bu araştırmalar, Darwin'in teorisine dayanıyordu.

Bu İnsanı çok basite indirgemek anlamına gelmektedir. Oysa insan kendisi karar alabilen, davranış değiştirebilen ve yeni öğrenmeler yapabilen çok yönlü iletişim kurabilen bir canlıdır. Bu bakımdan Darwin kuramı insanı açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Scheler'e göre insan, ne maddedir ne ruh olarak kabul edilir. Ona göre "düşünce-ruh" insanla başlamıştır. "Madde", insan var olmadan evvel de elbette ki vardır, yalnızca insana özgü bir şey değildir ki insanı oluştursun. İnsana özgü olan ve ondan başka herhangi bir varlıkta olmayan, bu yüzden insanı oluşturan yegâne şey "geist" olur. Geist: Akı, "ide bilinci"ni, kendiliğinden yönelen bir algıyı ve heyecan faaliyetlerini içine alan bir ilke olarak görülür. İnsanlaşmayı sağlayan "geist", tekâmüle bağlı bir gelişme sonucunda ortaya çıkmış değildir (Hançerlioğlu, 1989).

İnsan problemi ele alınırken mutlaka üzerinde durulması gereken başlıklardan biri de hümanizmdir. Hümanizm insancılıktır, insanı esas alır ve Batı'da ortaya çıkan bir fikir akımıdır. Hümanizmin temeli milâttan önce yaklaşık V. yüzyılda yaşamış Protagoras'ın düşünceleriyle atılmıştır. Hümanizm önce Rönesans dönemiyle kendini ifade gücü bulmuş ve ardından XVIII. yüzyıldan günümüze kadar gelişen modern hümanizm insanın değerini ve önemini artırmıştır. Hümanizm insanı yücelten, onu değerli ve biricik bulan bir düşünce sistemidir. İnsana çok yüksek bir değer atfeden hümanizm ve aydınlanmacı tavır, insanın kendi üzerinde herhangi bir otorite kabul etmez. Bu yönüyle İslâmî düşünce ve mantığına aykırıdır. Çünkü İslâmiyet'te, insan dâhil bütün varlığın sahibi mutlak güzellik, merhamet ve kudret sahibi olan Allah'tır. İnsana düşen vazife bu bilgi ve şuur içinde O yüce yaratıcıya hakkıyla kulluk etmektir.

İslâmiyet, ölümden sonraki ebedi yaşama (ahiret inancı) vurgu yapan bir inanç sistemine sahiptir. İnsan dünyadayken Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmelidir ki ebedi âlemde huzura ersin. Ahiret inancı, kulluk kavramını bu açıdan gerekli kılmaktadır. "Hayatta inandığı şeylerin ölüm ile yok olduğunu gören insanoğlu, varoluşunun sebebini araştırır. Varoluşun sebebi, Tanrı'yı bilmektir" (Kaplan, 1990, s. 253)

2. 2. Literatür Taramasının Sonucu

XIII. asrın ikinci yarısı ve XIV. asrın ilk çeyreğinde Anadolu'da yaşayan ve şiirlerinde yansıttığı düşünceleriyle insanlığı etkileyen Yunus Emre, yaşadığı yıllardan günümüze

kadar pek çok şiiri ezberlenen, alıntılanan veya adına birçok şiir izafe edilen mutasavvıf bir halk şairidir.

En fazla mevzu edilen, hakkında en çok konuşulan şahsiyetlerden biri olarak Yunus Emre ile ilgili yazılanlar incelendiğinde birkaç husus dikkati çeker. Birincisi, onun çok bilinen şiirlerine dayalı olarak sanki sadece hoşgörü, sevgi, mûsamaha şairi olduğu söylenmektedir. İkinci olarak da bu sevgi, hoşgörü anlayışı temelinde hümanist bir kişilik olduğu vurgulanır. Bu durum Yunus Emre'nin bütün şiirlerini dikkate almadan ve sözleri bağlamından çıkarılarak yapılan değerlendirmeler olarak görülebilir. Hâlbuki Yunus Emre'nin bütün şiirleri incelendiğinde, diğer konularda olduğu gibi insan algısında da çok bilinenlerden farklı olarak bazı temel koyucu özelliklerin ve ayrıntıların var olduğunu gösterir. Bir başka ifadeyle, literatürde yaygın olanın dışında Yunus Emre'nin insan algısının çok daha teferruatlı olduğu; bazı ayrımlar, tespitler yaptığı, bu konuda kesin hükümler verdiği görülür. Bu çalışmada, "Birey olarak ve sosyal alakalarıyla insan" ve "İman ve inanışları bakımından insan" ana başlıkları altında alt başlıklarla Yunus Emre'nin insan algısı detaylarıyla ele alınmak istenmiştir. Çalışmanın bu manada fark edilmeyen bazı ayrıntılara dikkat çekeceği aşikârdır.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmının modeli, araştırmının yapıldığı çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, “Divan”ı ve “Risâletü’n-Nushiyye” isimli mesnevisindeki bütün şiirleri incelenerek, Yunus Emre’nin nasıl bir insan algısına sahip olduğunu, insanı nasıl anladığı ve algıladığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma, Yunus Emre’nin şiirlerinin incelenmesi esasına dayandığından nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüştür.

Bu çalışmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. “Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 218).

İlk önce Yunus Emre’nin 326 şiirden oluşan “Divan”ı ve 600 beyitten müteşekkil “Risâletü’n-Nushiyye” adlı mesnevisindeki şiir metinleri, insan ana teması başlığı altında iki ana temaya ayrılmıştır: 1. Birey Olarak ve Sosyal Alâkalarıyla İnsan, 2. İman ve İnanışları Bakımından İnsan. Ardından tüm şiirler alt başlıklarla tasnif edilmiş ve konu ile ilgili yazılı diğer kaynaklar da içerik analizi tekniğiyle ele alınmış ve yorumlanmıştır.

3. 2. Araştırma Grubu (İncelenen Eserler- Dokümanlar)

Bu araştırma nitel araştırma modeli kullanılarak yürütülmüştür. Nitel verilerin toplandığı bu çalışmada incelenen eserler, Yunus Emre’ye ait şiirleri içeren Faruk Kadri Timurtaş tarafından bu konuda en iyi hazırlanmış “Yunus Emre Divanı”ndaki 326 şiir ve Mustafa Tatçı’nın hazırlamış olduğu “Risâletü’n-Nushiyye” isimli mesnevideki 600 beyittir.

Yunus Emre’nin iki kitabındaki şiir metinleri insan ana teması başlığı altında alt başlıklarla incelenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın dokümanını insan ana teması başlığı altında alt başlıklardaki temalara uygun şiirler ve beyitler oluşturmaktadır.

3. 3. Verilerin Toplanması- Verilerin Analizi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüş bir çalışmadır. Nitel verilerin toplanmasıyla yapılan bu çalışma doküman incelemesine dayanmaktadır. Araştırmada doküman incelemesinin bir alt başlığı olan içerik analizi de kullanılmıştır. Araştırmada önce Yunus Emre’nin “Divan”ı ve “Risâletü’n-Nushiyye” adlı mesnevisindeki

ŕiir metinleri tek tek incelenmiŕ ve insan temelinde hangi konular çerçevesinde ŕiirlerin yoęunlaŕtıęı tespit edilmeye çalıŕılmıŕtır. Ardından insan baŕlıęı iki ana temaya ayrılmıŕtır: Birey Olarak ve Sosyal Alâkalarıyla İnsan ve İman-İnanıŕları Bakımından İnsan. Bu iki ana baŕlık altında Yunus Emre'ye ait tüm ŕiirler, yoęunlaŕtıęları konulara göre tek tek seçilerek yorumlanmaya çalıŕılmıŕtır.

Veriler toplanırken Yunus Emre'ye ait eser incelemesi ve değerlendirmesi, ayrıca bu konuda yapılan makale ve diğer çalıŕmalardan yararlanılmıŕtır.

Yunus Emre'nin baŕlıca eserleri olan "Divan"ı ve "Risâletü'n-Nushiyye" mesnevisindeki metinler Doküman incelemesi ve içerik analizi çerçevesinde ele alınmıŕtır "İçerik analizinde temelde yapılan iŕlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır" (Yıldırım ve Ŗimŕek, 2013, s. 259). Ŗiirler insan ana algısı ana baŕlıęında oluŕturulan alt temalara göre tasnif edilmiŕ, incelenmiŕ ve yorumlanmıŕtır.

4. BULGULAR

Bu araştırmada Yunus Emre'nin başlıca eserleri olan "Divan"ı ve "Risâletü'n-Nushiyye" mesnevisindeki metinler doküman incelemesi ve içerik analizi çerçevesinde ele alınmıştır. Şiirler, "Birey Olarak ve Sosyal Alâkalarıyla İnsan" ve "İman-İnanışları Bakımından İnsan" iki ana başlığı altında oluşturulan alt temalara göre tasnif edilmiş, incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu bölümde Şiir metinlerinden elde edilen verilerin alt problemlere göre analizi ve bu analizin sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

4. 1. Birey Olarak ve Sosyal Alâkalarıyla İnsan

Araştırmanın bu bölümünde Yunus Emre'nin insanı, birey olarak ve sosyal alâkalarıyla nasıl anladığı ve algıladığı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. İnsanın bireyselliği ve sosyalliğinin incelendiği bu bölüm, 6 alt başlıkta yorumlanmıştır.

4. 1. 1. İnsanın Tanımı

Yunus Emre, insanı çok değerli ve sevgiye layık bulmaktadır. Yunus'a göre insan yaratandan ötürü sevilmelidir. Yunus insanı anlatırken "âdem" kelimesini kullanır. "İnsan" kelimesini kullandığı Şiirler de vardır. Yunus Emre'nin insan tanımlamasında "âdem" kavramının önemli bir yeri vardır. Hem ilk insan Hz. Âdem'e, dini kaynaklar çerçevesinde atıf yapar hem de insanı Hz. Âdem'in oğlu olarak ve onun neslinden gelmişler olarak âdem Şeklinde anar.

Yunus Emre'ye göre insan, "eşref-i mahlûkat"tır. Mutasavvıf bir Şair olan Yunus, bir Şiirinde adeta insanın yaradılışını, topraktan can verilişini mısralara dökmüştür:

Yir gök yaradılmadın Hak bir gevher eyledi
Nazar kıldı gevhere siğmadı devr eyledi

Gevherden buğ çıkardı ol buğdan gök yaratdı
Gkyzinn bezeğin çok ılduzlar eyledi

Azrâil yire indi bir avuç toprak aldı
Dört ferişte yoğurdı bir peygamber eyledi

Allah eydür Âdem'e Şükür irdn bu deme
Bu dünyede ne tuydun diln neye söyledi

Yoğiken var eyledün toprağiken can virdün
Kudret diliyle andun dilüm söyler eyledün¹ (Timurtaş, 2018, s. 208)

İnsanın yaratılışını anlattığı başka bir şiirinde Yunus, hem ilk insan Hz. Âdem'in yaratılışını anlatmakta hem de insanı Hz. Âdem'in oğlu olarak ve onun neslinden gelmişler olarak âdem şeklinde anmaktadır. Yunus yalnızca bir bölümü aşağıda verilen şiirinde Allah'ın Hz. Âdem'i yaratmasını anlatır. Allah (yani padişah), ateş su toprak ve rüzgâra söyler. Toprak "bismillah" diyerek gelir (veya getirilir). Allah suyla toprağı esas alır, karıştırır ve ona Âdem ismini verir. Ardından rüzgâr gelir ve onu hareket ettirip insan cismine bürünmesini sağlar. En son ateş gelir ve insanı kızdırır yani pişirir. Böylece Hz. Âdem insan görünümüne ulaşır. Bu şiirde insanın yaratılışı Hz. Âdem özelinde anlatılır fakat tüm insanlığın yaratılışına atıf yapılır:

Pâdişâhun hikmeti gör neyledi
Od u su toprag u yile söyledi

Bismillâh diyüp getürdi toprağı
Ol arada hâzır oldı ol dağı

Toprağıla suyu bünyâd eyledi
Ana Âdem dimegi ad eyledi

Yil gelüp ardınca depitdi anı
Andan oldı cism-i Âdem bil bunı

Od dahı geldi vü kızdurdı anı
Çünkü kızdı cisme ulaşdı cânı (Tatçı, 1991, s. 28)

Yunus Emre bir başka şiirinde insan yaratıldıktan sonra şeytanın; kendinin ateşten ve nurdan, Âdem'in ise bir avuç topraktan yaratıldığını söyleyerek Hz. Âdem'e tapmaktan utandığını ve ona secde etmediğini şu şekilde ifade etmektedir:

Çalab Âdem cismini toprakdan var eyledi
Şeytan geldi Âdem'e tapmağa âr eyledi

Eydür ben oddan nurdan ol bir avuç toprakdan
Bilmedi kim Âdem'ün için gevher eyledi (Timurtaş, 2018, s. 209)

¹ Bu çalışmada kullanılan şiirler, Faruk Kadri Timurtaş'ın 2018 yılında Kapı Yayınları tarafından yayınlanan Yunus Emre Divanı isimli eserinden ve Mustafa Tatçı'nın 1991 yılında Kültür Bakanlığı Yayınevi tarafından yayınlanan Risâletü'n Nushiyye isimli kitabından alınmıştır.

Aynı şiirin devamında Yunus, şeytanın Âdem'in sadece dışına baktığını, içine bakmadığını, Âdem'in halkın yani insanlığın başı olduğunu bilmediğini söyler. Tanrı şeytanı Âdem'in göbeğinden yaratmıştır:

Zâhir gördi Âdem'ün bâtınına bakmadı
Bilmedi kim Âdem'i halka server eyledi

Âdem'ün göbeğinden Çalab yaratdı anı
Vâf diyüp turıgeldi anlar güzer eyledi (Timurtaş, 2018, s. 209)

Yunus Emre, insanoğlunun yaratılmadan önce ve şeytanın Hz. Âdem'e secde etmemesinden dolayı lanetlenmesinden önce bütün âlemi çevreleyen göğün kendini seyrettiğini düşünmektedir. Bunu aşağıdaki dizelerde ifade eder:

Âdem yaradılmadın can kalıba girmedin
Şeytan la'net almadın arşıdı seyran bana

Yaradıldı Mustafâ yüzi gönlü safâ
Ol kıldı bize vefâ andandur ihsan bana (Timurtaş, 2018, s. 8)

Şair şiirin ikinci beyitinde, yüzü de gönlü de temiz olan Hz. Muhammed yaratıldıktan sonra O'nun vefasıyla kendisine canın ihsan edildiğini anlatmaktadır.

Yunus, bir şiirinde insanın görünüş olarak yani sayıca çok olduğunu; fakat çoğunda hayır ve bereket olmadığını, öncesinde ve sonrasında kendisine uyulan din önderi Hz. Muhammed'in olduğunu söylemektedir:

Sûretiler çokdur âdem değmesinde yokdur kadem
Evvel âhır ol piş-kadem Muhammed din serveri var (Timurtaş, 2018, s. 17)

Şiirlerinden birinde Yunus Emre, Hz. Âdem'e gönderme yapmaktadır. Yunus, Hz. Âdem gibi durmayıp nefsin boynunu kırmadığını yani nefsin isteklerine uygun davrandığını söylemektedir. Yunus buğday yiyerek cennetten kovulduğunu söyleyip Hz. Âdem'in yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulmasına atıfta bulunur. Bu şiirde Yunus, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanına giderek buğday mı erenlerin himmetini mi istersin diye kendisine sorulan soruya buğday cevabını verdikten sonra yanlış yaptığını ve buğday tercihi sonucu himmetten mahrum kaldığını düşünmüş; buğdayla Hz. Âdem'in yediği yasak meyve arasında benzerlik kurmuş olabilir. Hz. Âdem yasak meyveyi yiyerek nasıl cennetten kovulduysa Yunus da himmet yerine buğdayı tercih ederek erenlerin himmetini alamayarak cennetten kovulduğunu düşünmüş olabilir:

Âdem olup turmadın nefsüm boynın burmadın
Yanıldum buğday yidüm uçmakdan sürlüp geldüm (Timurtaş, 2018, s. 114)

Yunus Emre Hz. Âdem'in şeytan tarafından aldatıldığını şiirlerinde açıkça işlemiştir:

Çalab ışkı candaydı bu bilişlik andaydı
Âdem Havva kandaydı biz anunla yâr iken

Dün geldi Safi Âdem dünyaya basdı kadem
İblîs aldadı ol dem uçmakda gezer iken (Timurtaş, 2018, s. 146)

Yunus Emre yukarıdaki şiirinde Tanrı'nın aşkı candayken ve Allah'la dost iken Âdem ve Havva'nın nerede olduğunu sormaktadır. İkinci beyitte ise şair, saf ve temiz olan Hz. Âdem'in dünyaya adım attıktan sonra cennette gezerken şeytan tarafından aldatıldığını söylemektedir.

Yunus Emre bir şiirinde bazen aşağılara inip şeytanla başlar düzeyim bazen arşa çıkıp seyir edeyim, gezineyim der. Yunus bu şiirde, insanın âlâ-yı illiyyîn (yücelerin en yücüsü) ile esfel-i sâfilîn (aşağıların en aşağısı) arasında gidip gelebilecek bir yaratılışta olduğuna vurgu yapmaktadır. İnsan kendi seçimiyle âlâ-yı illiyyîn mertebesine çıkabilecek kadar yükselebilecekken aynı zamanda esfel-i sâfilîne incek kadar da düşebilir:

Gâh inem esfellere şeytânıla serler düzem
Geh çıkam arş üzre vü seyrân olam cevân olam

Gâh işîdürem işitmezem işümezem acep
Niçe bir nisyân olam hayvan olam insân olam

Niçe bir sûretde insân(ü) sıfatda cân ver
Niçe bir dilkü olam yâ kurd u yâ arslân olam (Timurtaş, 2018, s.119)

Şiirin ikinci beyitinde şair bazen duyduğunu bazen duymadığını söyleyerek; acaba ne kadar unutsam, ne kadar canlı olsam ve ne kadar insan olsam diye kendine soru sormaktadır. Şiirin devamında, ne kadar zaman insan şeklinde can ver diye Allah'a seslenerek ne kadar tilki, kurt ya da aslan olayım diye kendine sormaktadır.

Aynı şiirin devamında şair insanlıktan çıkıp melekler mülküne uçmak istediğini; renkli, renksiz bazen renkli, kaynaksız olmak istediğini anlatmaktadır:

Âdemîlikdan çıkam uçam melekler mülkine
Levn olam bî-levn olam geh levn olam bî-kân olam (Timurtaş, 2018, s.121)

4. 1. 2. Varlık Olarak İnsan

Yunus Emre gönlünün evinin Allah'ın varlığıyla dopdolu olduğunu düşünmektedir. Âşıklara bu varlıktan lütfetmek için yani bağışlamak için işte geldim diye seslenir. Bu durumu aşağıdaki beyitte açıklamaktadır:

Yûnus senün gönlün evi Hak varlığı toptoludur
Uş geldüm ki âşıklara varlıktan ihsan eyleyem (Timurtaş, 2018, s. 101)

Yunus, hem söz ile kelâmda hem de Allah katında aynı anda olsa da kendi varlığının bütün olarak dost yani Allah katı için zerre kadar bile etmediğini düşünür. Bunu şöyle beyan etmektedir:

Yûnus bu cümle varlığın dost katına zerre değül
Güftile kelâmdayıdum hem bunda hem andayıdum (Timurtaş, 2018, s. 101)

Yunus Emre bir şiirinde beni boş görmeyin ben dostun yani Allah'ın yüzünü görüp geldim, sonsuz rûzgâr devrini sürüp geldim, der. Yunus, Allah'ın yanından geldiği için dilinde söyleyen de Allah'tır, insanda varlık da Allah'ındır. Şair varlığının hep Allah'ta olduğunu, O'nun yanından geldiği için varlığının Allah'ın yanında kaldığını, gelirken garip geldiğini söylemektedir:

Tehî görmen siz beni dost yüzün görüp geldüm
Baki devr-i rûzigâr dostıla sürüp geldüm

Oldır söyleyen dilde varlık dostundur kulda
Varlığum hep o ilde ben bunda garip geldim (Timurtaş, 2018, s. 114)

Yunus, insanda varlığın Allah'ın olduğunu başka bir şiirinde şöyle ifade eder:

Bu sûretde kim var dahı yönin ayruk yana döne
Benüm varlığum dost aldı eserümdür kalan bunda (Timurtaş, 2018, s. 187)

Şair şiirde varlığını Allah'ın aldığını bedeninin eser olarak kaldığını söyler.

Yunus Emre kıyamet gününü bir çeşit pazara benzetir. Varlığı ve yokluğu bırakan kişinin (yani önemsemeyenin) kıyamet gününde korku ve ümit yaşamayacağını; orada ne terazi ne de sıratın var olduğunu söyleyerek ilmin ve amelin oraya sığmayacağını anlatmaktadır:

Havf u recâ gelmez anda varlık yokluk birağana
İlm ü amel sığmaz anda ne terâzu var ne sırat

Ol kıyâmet bazarında her bir kula baş kayısı
Yûnus sen âşıklerle hiç görmeyesin kıyâmet (Timurtaş, 2018, s. 14)

Şiirin ikinci beyitinde şair kıyamet gününde her bir kulda kaygı olacağını söyleyerek kendisi için âşıklarla birlikte hiç kıyamet görmemesi şeklinde dilekte bulunmaktadır.

Yunus bir şiirinde varlığı eve benzetmiştir. Şiirin ilk beyitinde Yunus öğüt verir gibi sen kendini beğenmeyi bırak ve varlık evini yık diyor. Eğer sen Allah' a âşıkısan Allah sana kapı açar:

Sen Hakk'a âşıkısan Hak sana kapu açar
Ko seni beğenmeği varlık evini yık

Hâs u âm mutî âsi dost kuludur cümlesi
Kime eydibilesin gel evünden taşra çık (Timurtaş, 2018, s. 75)

Şiirin ikinci beyitinde şair herkesin boyun eğen veya isyankâr ama hepsinin dost yani Allah kulu olduğunu söyleyerek kime gel sen varlık evinden çık diyebilirsin ki diye soru sormaktadır.

4. 1. 3. Erkek- Kadın- Eş Olarak İnsan

Yunus Emre şiirlerinde erkeği "er", kadını "avrat" diye tanımlar.

Yunus Emre bir şiirinde adeta bir erkeğin delikanlılığı, orta yaşlı hali, yaşlı hali ve ölümünün tarifini yapmaktadır:

Oğlan iken sultan kopar kim elin kim yüzün öper
Akıl bana yoldaş oldu sultanlığa düşdi gönül

Bu çağla sakal biter görenün gülreği dutar
Güzeller katında biter sev-sevüye düşdi gönül

Hayırdan şerri çok sever işlemeğe becid iver
Nefsinün dileğin kovar nefis evine düşdi gönül

Kırk beşinde sûret döner kara sakala ak iner
Bakup şeybetin göricek yoldurmağa düşdi gönül

Yola gider başaramaz yiğitliğe eli varmaz
Bu nesnelere koyuban yuvanmağa düşdi gönül

Su getüreler yumağa kefen saralar komağa
Ağaç ata bindüreler teneşire düşdi gönül (Timurtaş, 2018, s. 89-90)

Yunus Emre, yabancı bir erkeğe gönül vererek aldıysan ve ona gönül verdiğini açıkça söyleyerek geldiyse o halde o erkeği inkâr etmemek gerektiğini düşünür. Bu fikrini aşağıdaki beyitte açıklamaktadır:

Er elüni aldınusa ere gönül virdünise
İkrâr ile geldün ise pes ere inkâr gerekmez (Timurtaş, 2018, s. 66)

Yunus Emre bir aşk erinin armağanının aşksız kişiye bela olduğunu düşünür. Yunus bu dünyanın halden hale olduğunu; kiminin kadın, oğlan kiminin mülk, ev sevdiğini düşünmektedir. Yunus'a göre bazıları da para, dükkân sever:

İşkdur(ur) âşıkun canı işka fidi hânûmânı
İşk erinün armağanı işksuz kişiye belâdur

Kimi avrat oğlan sever kimi mülk hânuman sever
Kim sermâye dükkân sever bu dünya halden hâledür (Timurtaş, 2018, s. 41)

Yunus Emre erkek nazarında taze güllerin açıldığını, gerçek erkek eğer bülbülse nazarda ötmesi gerektiğini şöyle açıklar:

Yûnus er nazarında taze güller açılmış
Gerçek er bülbül ise nazarda ötmek gerek (Timurtaş, 2018, s. 85)

Yunus, bir şiirinde kiminin hiç parası yokken kiminin atları, malları, hanımı yani her şeyinin var olduğunu söyler. Yunus, aşağıdaki beyite göre kadını(eşi) insana bahşedilen zenginliklerden biri olarak görür:

Bir kulına atlar virüp avrat u mal çiftler virüp
Hem yok birinin bir pulı ol Rahîm ü Rahmân benem (Timurtaş, 2018, s. 131)

4. 1. 4. Anne- Baba- Evlât Olarak İnsan

Yunus Emre evlât olarak “oğlan” ve “kız” kelimelerini kullanarak şiirler yazmıştır. Bu kelimeler günümüzde hala evlâdı ifade etmek için oldukça yaygın kullanılan kelimelerdendir.

Yunus Emre, aşağıdaki şiirde henüz gökyüzü yaratılmadan canlarımızın olduğunu, ruhlar âleminde birer ruh olarak var olduğumuzu, ne kız çocuğumuzun ne de oğlan çocuğumuzun olmadığını ama o zaman aşkla yandığımızı anlatmaktadır:

Çarh-ı felek yoğıdı canlarımız variken
Biz ol vaktin dost idük Azrâil ağyar iken

Ne oğul varidi ne kız ervahidük anda biz
Yûnus dostdan haber vir ışkıla göyner iken (Timurtaş, 2018, s. 146)

Yunus eğriliğın bırakılıp doğru yola gelinmesi, kibri ve kini çıkarıp erden nasip alınması gerektiğini düşünür. Yunus' a göre Hakk'ı açıkça görmek için kardeşini öldürmek, eşini(avrat) boşamak, annene nikâh kıymak gereklidir. Burada öldürmek cinayet anlamında değildir; eşini boşamak dünya sevgisiyle fazla meşgul olmamaktır. Şairin kastettiği Allah yolunda olmak boş ve dünya sevgisiyle vakit harcamamak manasındadır. Bu sayede sadece Allah'a yönelinir ve doğru yola gelinir. Şair bu fikrini aşağıdaki dizelerde oldukça güzel anlatmaktadır:

Eğriliğün koyasın toğrı yola gelesin
Kibr ü kini çıkargıl erden nasib alasin

Var kardaşunı öldür dahı avretün boşa
Anana kâbin kıy dur Hakk'ı ayan göresin (Timurtaş, 2018, s. 151)

Yunus, asil kişi olmanın belirtisini kişinin kendi öz oğlu bile olsa sözünde güvenilir olmasına bağlamaktadır. Yunus bu düşüncesini aşağıdaki şiirinde açıkça ifade etmektedir:

Asil-zâdeler nişanın eger bilmek dilerisen
Özi oğlan da olursa sözinde vebâl olmaya

Âriflerden nişan budur her gönülde hâzır ola
Kendüyi teslim eyleye sözde kıyl ü kâl olmaya (Timurtaş, 2018, s. 4)

Şair şiirin devamında, âriflerin her gönülde hazır olmasının belirtisi olarak da sözünde dedikodu olmamasını görmektedir.

Yunus Emre evlâdın yaşlılıkta insanın halinden anlamayacağını, anne babasına bakmayacağını düşünmektedir:

Oğl eydür bunadı ölmez kız eydür yirinden durmaz
Hiç kendü hâlınden bilmez hâlden hâle düşdi gönül

Öliceğez şükr ideler sinden yana iledeler
Allah adın zikr ideler çok şüküre irdi gönül (Timurtaş, 2018, s. 90)

Şiirin ilk beyitinde şair, oğlan çocuğun anne babasının bunadığını düşündüğünü, kız çocuğunun yerinde durmadığını ve yaşlılıktaki halden anlamadıklarını söylemektedir. Şiirin devamında ise Yunus, evlâdın yaşlı anne-babanın öleceğine nerdeyse şükür etmeye

başlayacağına ve artık Allah'ı zikrederek en sonda da Allah'a kavuşarak çok şükre ereceğini anlatmaktadır.

Yunus Emre bir gün öleceğini, ölümünün üzerine oğlan çocuğun bilgine gidip sala vereceğini aşağıdaki şiirinde anlatmaktadır:

İy yarenler iy kardaşlar ecel ire ölem birgün
İşlerüme peşmân olup kendüzüme gelem birgün

Oğlan gider danışmana salâdur dosta düşmana
Şol dört tekbir namazıla(dahı) tamam kılam birgün (Timurtaş, 2018, s. 144)

4. 1. 5. Kardeş Olarak İnsan

Yunus Emre kardeşi "kardaş" kelimesini kullanarak şiirlerinde işlemiştir. Yunus, bazı şiirlerinde kardeş kavramını ailevî manada kullanmakla birlikte çoğunlukla Müslüman din kardeşi olarak algılar.

Yunus Emre kardeş kelimesini şiirlerde genellikle öğüt verirken "ey" diye seslenirken kullanmaktadır:

İy yarenler iy kardaşlar ecel ire ölem birgün
İşlerüme peşmân olup kendüzüme gelem birgün (Timurtaş, 2018, s. 143)

İy yârenler iy kardaşlar korkaram ben ölem diyü
Öldüğümü kayırmazam itduğümü bulam diyü (Timurtaş, 2018, s. 170)

İy yârenler iy kardaşlar kime diyem ahvâlümü
Ya şu benüm bu derdümün dermânını kim ne bile (Timurtaş, 2018, s. 186)

İy yarenler iy kardaşlar görün beni n'itdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er eleğin dutdum ahî (Timurtaş, 2018, s. 238)

Yunus, ölümün habersizce geldiğini, kardeşinin birini alınca gözyaşlarının akıp gideceğini şöyle beyan etmektedir:

Birinin alur kardaşun revan döker gözi yaşın
Hiç onarmaz bağı başın habersüzün gelür ölüm (Timurtaş, 2018, s. 118)

Aşağıdaki dizelerde Yunus, ölüme çare olmadığını söyleyerek, hem vedalaşıp hem de arkadaşlara, kardeşlere, dünyaya esenlik dilemektedir. Yunus Emre kardeşliği önemli bulur:

Yaranlarum kardaşlarum Hakk'a lâyık yoldaşlarum
Esen kalsun râzdaşlarum esenedüm dünyam seni

İy Yûnus Emre bîçâre özün dutgıl toğru yâre
Ölüme yoğımiş çâre esenedüm dünyam seni (Timurtaş, 2018, s. 141)

4. 1. 6. Padişah- Hükümdar Olarak İnsan

Yunus Emre'nin şiirlerinde idarî statüler olan padişah, hükümdar ve sultan kelimeleri Allah'ı anlatırken kullanılır. Yunus Emre bu şiirlerinde insanî-idari makamların gerçekte bir değeri olmadığını hakiki padişahlığın, sultanlığın veya hükümdarlığın Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır.

Yunus aşağıdaki şiirinde padişahı yani Allah'ı tanımlar ve padişahın özelliklerini belirtir:

Padişahlık senündür heybetün var
Yaratdun yir ü göği kudretün var

Bî nişansm nişânun kimse bilmez
Egerçi bî-nihâyet âyetün var

Cümle ins ü melek vuhuş u tuyûr
Kamunun üstine ibâdetün var

Ne dünyâ âhiret ne kâf u ne kâf
Bunlar katre deryâ melekûtun var

Senündür arş ü kürsi levh u kalem
Döner çerh yer turur hoş hikmetün var

Bu yüz yiğirmi dört bin Nebî'ye
Gice mi'râc gündüz münâcatun var

Altıbin altıyüz altmış altı
Okunur halk üzere âyetün var (Timurtaş, 2018, s. 34-35)

Yunus'a göre dünün gitmesi ve gündüzün gelmesi ve bunun gibi birçok şey uygunluk çerçevesinde padişah yani Allah'ın emriyle gerçekleşmektedir. Şair bu düşüncesini şöyle açıklar:

Dün gider gündüz gelür gör nicesi uz gelür
Pâdişah hükmiyle âleme düpdüz gelür (Timurtaş, 2018, s. 14)

Yunus kulun padişahsız olmayacağını, padişahın da kulsuz olmadığını düşünür. Ona göre kul koşmasaydı padişahı kimse bilemezdi. Burada kulun koşmasından kasıt padişahın halkın içinden geçerken kulun "yort savul" diye bağırmasıdır. Yort savul koş(kaç), uzaklaş yani yolun ortasından çekil anlamında olan bir söz grubudur. Padişah halk arasından geçerken kul "yoldan çekilin, padişah geçiyor" derse padişah halk

tarafından tanınabilir; “kul yort savul” diye bağırmasa padişah tanınmaz. Bu yüzden padişah kulsuz kul da padişahsız olamaz. Yunus şiirin devamında sultanın daima sultan kulun da daima kul olduğunu söylemektedir:

Kul padişâhsuz olmaz pâdişâh kulsuz deĝül
Pâdişâhı kim bileydi kul itmese yort savul

Sultan hemîşe sultan kul hemîşe kulıdı
Ol kadim paşayıdı usûl içinde usûl (Timurtaş, 2018, s. 87)

Yunus Emre çiçeklerin her birinin nazla Allah’ı övdüğünü, kuşların hoş bir ezgiyle padişahı yani Allah’ı zikrettiğini aşağıdaki beyitte şöyle ifade eder:

Her bir çiçek bin nâzıla öĝer Hakk’ı niyâzıla
Bu kuşlar hoş âvâzıla ol pâdişâhı zikri der (Timurtaş, 2018, s. 17)

İnsanın birey olarak ve sosyal alâkaları yönüyle ele alındığı bu bölümde; Yunus Emre’nin insanı nasıl tanımladığı, varlık olarak nasıl değerlendirdiği, erkek-kadın-eş olarak nasıl tarif ettiği, anne-baba-evlât olarak insanın hangi yönlerine vurgu yaptığı, kardeş olarak ve padişah-hükümdar olarak insanı nasıl algıladığı ve anlamlandırıldığıyla ilgili bulgular 6 başlık çerçevesinde yorumlanmıştır. Birey ve sosyal alâkalarıyla insanı ele alırken de Yunus Emre’nin dinî ve tasavvufî bakışını sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

4. 2. İman ve İnanışları Bakımından İnsan

Araştırmanın bu bölümünde Yunus Emre’nin insanı, iman açısından ve inanç bakımından nasıl anladığı ve algıladığı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. İnsanın dinî ve manevî yönünün incelendiği bu bölüm, 6 alt başlıkta yorumlanmıştır.

4. 2. 1. Kul-Abd Olarak İnsan

Yunus Emre gerçek kulun Allah’a kulluk etmesi gerektiğini, dünyadayken ağlanırsa yarın Hakk’ın karşısına çıkıldığında gülmek nasip olacağını düşünmektedir. Bu dünyaya nefsim kulluk etmek için mi geldim, azaptan kurtulayım diye iyi amel işlemedim diyerek kendini sorgulamaktadır:

Eĝer gerçek kul imişsem ana kullık kılayıdum
Aĝlayadum bu dünyede yarın anda gülem diyü

Hemin geldüm bu dünyeye nefsüme kullık eyleyü
Eyü amel işlemedüm azabdan kurtılam diyü (Timurtaş, 2018, s. 170)

Yunus Emre, ilmi önemser. Ona göre ilim kişinin kendini bilmesiyle başlar. Yani insan kendini anlamalı, kendini bilmelidir ki ilim sahibi olabilsin. İnsan da küçük bir kâinat gibidir. Bu yüzden kişi önce kendini bilmeli ve okumalı, yaratılış gayesini anlamalıdır. İnsan kendini bilip okuyunca, insan dâhil bütün varlığın sahibi mutlak güzellik, merhamet ve kudret sahibi olan Allah'ı bilebilir. Ancak insan okuduğu halde Hakk'ı bilemiyorsa bu kuru yani boş bir emek olur:

İlim ilim bilmekdür ilim kendin bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ nice okumakdur

Okumaktan ma'ni ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdur (Timurtaş, 2018, s. 55)

Yunus Emre Hakk'a giden yolu gönlü içinde göremeyen kişinin yâd ilde bulunan bir kişi gibi kendine yabancı olduğunu söyler. Çünkü insan Hak yolunu ancak kendi gönlünde bulabilir. Şiirin devamında Yunus, şüphesiz bil ki Hak yolu insanın gönlünde sırdır diyerek tasavvufta varlığından geçip gerçeğe ulaşan kişilerin gönülde bir olup Hak yolundaki sırta birlikte vardıklarını söyler:

Hak'a giden yolu gönli içinde
Göremez ol anı yaddur ilinde

Yakîn bil Hak yolu gönlünde sırdur
Bu cümle hâslar(ı) gönülde birdür (Tatçı, 1991, s. 48)

Yunus Emre dünyanın kahr evi olduğunu, mü'min kullar için dünyanın zindan olduğunu aşağıdaki şiirinde şöyle ifade eder:

Gerekmez dünyeyi bize çünkü bâki bünyad değül
Bir kul bin de yaşarisa ölicecek bir saat değül

Bu dünya kahr evidür nice ömürler eridür
Uçmakda huy satun kişi yalan yanlış gaybet değül

Şol senün mü'min kullarun dünya zindânı anlarun
Bu dünyâda mü'min olan hurrem oluban şad değül (Timurtaş, 2018, s. 90)

Yunus'a göre dünya kula gerekmez. Çünkü kul bin yıl da yaşasa bir gün ölecektir.

Yunus Emre kulun padişahsız padişahın da kulsuz olmayacağını düşünür. Yunus Emre'nin padişahın kasti Allah'tır. Yunus'a göre kul Allah'a koşmasaydı Allah'ı kimse bilemezdi. Yani kul Allah'ın kendisini yarattığını bilmeli ve kulluk vazifelerini yerine getirmelidir:

Kul padişâhsuz olmaz pâdişâh kulsuz deĝül
Pâdişâhi kim bileydi kul itmese yort savul

Sultan hemîşe sultan kul hemîşe kulıdı
Ol kadim paşayıdı usûl içinde usûl

Tangrı kadîm kul kadîm ayrılmadum bir adım
Gör kul kim Tangrı kimdür anla iy sâhib-kabûl (Timurtaş, 2018, s. 87)

Yunus, şiirin devamında sultanın yani Allah'ın daima Allah kulun da daima kul olduğunu söylemektedir. Allah kulu yaratmıştır, yaratıcı olan Allah'tır, kul Allah sayesinde vardır. Kul da bu yüzden kulluk vazifesini bilecek, Allah'ı tanıyacaktır. Çok öncelerden beri Allah ve kul bir adım bile ayrılmaz.

Yunus Emre, Allah'ın yoksul olup yoksulluğa sabreden kullarını sevdiğini, Allah'ın bu kullara miraca gitsin diye yol vereceğini şöyle açıklar:

Dostdan haber geldi gine kullar yarak itsün dimiş
Dirgensünler meşâyihe er eteğin dutsun dimiş

Ben severin şol kulumı yoksul ola sabreyleye
Benden ana yol eyledüm mi'râcum gitsün dimiş (Timurtaş, 2018, s. 70)

Yunus Allah'ın bazı kullarını zahit kıldığını, bazılarını günah işlettiğini, bazı kullarına eş, atlar, mallar verirken bazı kullarının bir pulu bile olmadığını aşağıdaki dizelerde anlatmaktadır:

Kimisini zâhid kılan kimisine fısk işleden
Ayıblarını örtücü ol delîl ü burhan benem

Bir kulına atlar virüp avrat u mal çiftler virüp
Hem yok birinin bir pulı ol Rahîm ü Rahmân benem (Timurtaş, 2018, s. 131)

4. 2. 2. Mü'min- Müslüman Olarak İnsan

Yunus Emre Müslüman olduğunu söyleyen kişinin yapması gereken ibadetleri anlatırken adeta Müslüman'ın tarifini yapmaktadır:

Müslümanam diyen kişi şartı nedür bilse gerek
Tanrının buyruĝm tutup beş vakt namaz kılsa gerek

Öyle namazın kılasın her ne dilersen bulasın
Nefs düşmanın öldüresin nefis hemîşe ölse gerek

Ol ikindiye kılanlar arı dirlik dirilenler
Olardur Hakk'a irenler dâim Hakk'a irse gerek

Ahşamdurur üç fariza tağca günâhun eride
Eyü amellerün sana şem'ü çırağ olsa gerek

Yatsu namâzına ol hâzır hazırları sever kâdir
Îmânun eksüğün bitir îman piş-rev olsa gerek

Her kim Müsülman olmadı beş vakt namazı kılma
Bilün Müsülman olmayan ol tamuya girse gerek (Timurtaş, 2018, s. 81)

Yunus Emre şiirde Müslüman kişinin İslâm'ın şartlarını bilmesi gerektiğini, beş vakit namazı kılması gerektiğini söylemektedir. Şair, Müslüman olmayıp beş vakit namaz kılmayan kişinin de cehenneme girmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Yunus Emre Müslümanlığın şartının namaz kılmak olduğunu düşünür. Ona göre namaz kılmayan kişiye Müslüman denmemelidir. Çünkü namaz kılmayanın bağı taşa dönmüştür, bu yüzden namaz kılmayan kişi asla Müslüman olmaz. Şiirin devamında Yunus kendine seslenerek namazını bırakma sen kılmaya devam et der. Çünkü ansızın ecel gelir ömür bitebilir. Yunus bu fikirlerini aşağıdaki dizelerde açıkça söylemektedir:

Namâz kılmayana sen müsülmandur dimegil
Hergiz müsülman olmaz bağı dönmişdür taşa

Yunus imdi namâzun komağıl sen kıla gör
Ansuzın ecel irer ömür yetişür başa (Timurtaş, 2018, s. 199)

Yunus Emre, Allah'ın yetmiş iki türlü dil yarattığını yani yetmiş iki türlü millet yarattığını, bu milletlerin içinde ise Müslüman'ı üstün tuttuğunu düşünmektedir. Yunus aynı zamanda Müslüman olduğunu ve Hz. Muhammet ümmetinden olduğunu vurgular. O, Allah'ın din ve imanı biz Müslümanlara devlet büyüklerinin giydiği süslü kaftan gibi giyinelim diye verdiğini düşünür. Yunus'un bu düşünceleri şu dizelerde anlatılmaktadır:

Yaratdı yetmiş iki dürlü dili
Arada üstün kodı Müsülman'ı

Biz Müsülman Muhammed ümmetine
Hıl'at virdün bize din ü îmanı (Timurtaş, 2018, s. 227)

Müslüman olmanın ve namaz kılmanın çok önemli olduğunu düşünen ve bu düşüncesini şiirlerinde vurgulayan Yunus Emre, bir kez bile bir insanın gönlünü yıktıysan yani bir insanı kırdıysan kıldığın şey namaz değil der. Burada Yunus'un iki ayrı anlam içeren bir beyit yazdığını söyleyebiliriz. İlk anlam olarak, sen bir insanın gönlünü

kırabiliyorsan demek ki namazını tam olarak mü'mine yakışır bir Allah teslimiyetiyle kılmıyorsun. Çünkü yetmiş iki millet var ve her biri elini yüzünü yıkıyor, temizleniyor yani abdest hareketlerini yapıyor. Sen namazını da abdestini de Hakk'a tam bir kulluk edası içinde layıkıyla yapamadığın için bir insanı kırabiliyorsun. Hâlbuki insan yaratandan dolayı sevilmelidir ve incitilmemelidir.

İkinci anlam olarak ise; sen ne kadar namaz kıalarsan kıl bir kez bile bir insanın gönlünü kırdıysan namazların boşuna gider yani Allah katında aldığın sevaplar azalır. Zaten yetmiş iki millet var ve her biri elini yüzünü yıkıyor, temizleniyor. Sen bir Müslüman olarak diğer inançlardaki insanlardan daha temiz kalpli ve insanlara müsamahalı olmalısın ki namazlarının da Allah katında bir değeri olabilsin. Ayrıca Allah Kur'an'da bana kul hakkıyla gelmeyin çünkü bu sizin birbirinize olan hakkınızdır, aranızda helâlleşin diyerek kullar arasındaki hak-hukuk meselelerine müdahil olmayacağını ifade etmektedir:

Bir kez gönül yıkduñisa bu kıldığun namaz değül
Yetmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değül (Timurtaş, 2018, s. 98)

Yunus Emre, ahir zamanda gerçek Müslüman'ın seyrek olacağını o kişide de şüphe olabileceğini şöyle açıklar:

İşidün hey ulular Âhır zamân olısar
Sağ müsülman seyrekdür ol da gümân olısar

Danişmend okur dutmaz derviş yolın gözetmez
Bu halk öğüt işitmez sağır hemân olısar (Timurtaş, 2018, s. 41)

Şiirin devamında, bilginin okuyacağı fakat uygulamayacağı, dervişin yolunda gitmeyeceği ve halkın da aynı şekilde sağır olup öğüdü duymayacağını anlatır.

Yunus Emre, Hak sözünü tutmayan kişinin "Müslüman" olduğunu ve "Tanrı'nın emrine uyduğunu" söylememesi gerektiğini; çünkü o kişiye dinden fayda olmayacağını düşünür. Bu düşüncesini şöyle beyan eder:

Dimesün kim Müslümanam Çalab emrine fermanam
Tutmazısa Hak sözüni fayda yokdur dinden ana (Timurtaş, 2018, s. 7)

Yunus Emre kendinde keramet olduğunu söyleyip halka hilekârlık yapan kişinin kerameti varsa nefsinin Müslüman etsin der. Çünkü kerameti olduğunu söyleyen kişiye eğer Allah'ın yardımı olmazsa yüz bin peygamber gelse de hiç şefaati olmaz. Yunus'a göre nefsinin Müslüman eden Hak yoluna doğru varır ve zamanı geldiğinde o kişiye Hz. Muhammet şefaathçi olur. Yunus, bu düşüncelerini aşağıdaki dizelerde açıklamaktadır:

Kerâmetüm var diyen halka sâluslık satan
Nefsin Müsülman itsün varısa kerâmeti

Yüzbin peygamber gele hiç şefâat olmaya
Vay eger olmazısa Allâh'un inâyeti

Nefsin Müsülmân iden Hak yolın toğru varur
Yarın ana olısar Muhammed şefâati (Timurtaş, 2018, s. 223)

Dünyayı terk etmenin ibadetlerin başı olduğunu belirten Yunus Emre, eğer mü'minsen buna inanman ve uygulaman gerektiğini söyler:

İbâdetler başıdır terk-i dünyâ
Eger mü'minsen ana inanasın (Timurtaş, 2018, s.153)

Yunus Emre gönül evinde asla kötü endişe tutulmaması gerektiğini, bir kimse için kuyu kazanın kendisinin o kuyuya düşeceğini aşağıdaki dizelerde açıklamaktadır:

Zinhar gönül evinde dutma yavuz endişe
Biregüçün kuyı kazan âkıbet kendü düşe

Kendüye yaramazı biregüye sanan ol
Adı Müsülman anun kendü benzer keşişe (Timurtaş, 2018, s. 172)

Ona göre, kendine faydası olmayan kötü bir şeyi başkası için düşünen kişinin adı Müslüman'dır fakat kendi Papaz'a benzer.

Yunus Emre bir şiirinde zamane Müslümanların kötü olduğunu, artık helalin yenmez olduğunu ve haramın kıymetli olduğunu söylemektedir:

Müsülmanlar zamâne yatlu oldı
Halâl yinmez haram kıymetlü oldı

Okıyan Kur'an'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semirdi kuvvetlü oldı

Peygamber yirine geçen hocalar
Bu halkun başına zahmetlü oldı (Timurtaş, 2018, s. 230)

Şiirin devamında Yunus, Kur'an'ın okunmasına rağmen sözlerinin tutulmadığı yani Kur'an'a uygun davranışlar sergilenmediğinden, şeytanların çoğaldığı, geliştiği ve kuvvetlendiğinden bahsetmiştir. Şair şiirde aynı zamanda, zamane hocalarının peygamber yerine geçerek ve halkı yanışa yönlendirerek zahmet verdiğine de değinmiştir.

4. 2. 3. Derviş- Mürşit Olarak İnsan

Yunus Emre aşağıdaki şiirinde dervişliğin adeta tanımını yapmaktadır:

Ben dervişem diyen kişi işbu yola âr gerekmez
Derviş olan kişilerün gönli gindür tar gerekmez

Derviş gönülsüz gerekdür söğene dilsüz gerekdür
Döğene elsüz gerekdür halka berâber gerekmez

Halka benzetmeye işin süre gönünden teşvişin
Yüzbini birdür dervişün arada ağyar gerekmez

Eğer derviş isen derviş cümle âlem sana biliş
Fodullığı hulka değış arada ağyâr gerekmez

Derviş olan kişilerün miskinlikdür sermâyesi
Miskinlikden özge bize mal ü mülk ü şar gerekmez (Timurtaş, 2018, s. 65-66)

Yunus'a göre derviş gönülsüz olmalıdır. Sövene karşı dilsiz, dövene karşı elsiz olmalıdır. Yani dervişlik sana kötülük yapılsa bile gönül koymamak; her türlü muameleye iyilikle karşılık vermektir.

Yunus Emre, derviş olmak isteyeninin ne yapması gerektiğini anlatırken dervişin tarifini yapmaktadır:

Kim dervişlik isterise diyem ana n' itmek gerek
Şerbeti elinden koyup ağuyı nüş itmek gerek

Gelmek gerek terbiyete kamu bildüklerin koya
Mürebbsi ne dirise pes ol anı dutmak gerek

Tuta sabr u kanâati tahammül eyleye katı
Terk eyleye sûretini bildüğün unutmak gerek

Dünyadan gönlini çeke eliyile arpa eke
Unına yarı kül kata güneşde kurutmak gerek

Diyem ana nice ide nefsi dileğün bu yolda
Kaçan kim iftâr eyleye üç günde bir itmek gerek

Böyledür derviş dirliği koya cümle ayyarlığı
Anunla bulur erliği kahırlar çok yutmak gerek (Timurtaş, 2018, s. 84-85)

Yunus dervişlik yapmak isteyen kişinin şerbeti elinden bırakıp zehir içmesi, mürebbsi ne derse onun sözlerinden çıkmaması gerektiğini düşünür. Dervişlik yapmak

isteyen; sabretmeyi, kanaat etmeyi bilmeli, dünyadan gönlünü çekmelidir. Çünkü derviş kahır çekerek erliğe, dervişlik makamına ulaşmaktadır.

Yunus Emre'ye göre dervişlik hırkada değil, gönlünü derviş eyleyip doğru yolda yürümektedir. Yunus bu düşüncesini şöyle açıklar:

Dervişlik didükleri hırkayla tâc deĝül
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtâc deĝül

Hırkanun ne suçu var sen yolına varmazsan
Vargil yolınca yûri er yolu kalmaç deĝül (Timurtaş, 2018, s. 95)

Yunus, dervişliği acayip bir durak olarak ifade eder:

Dervişlik didükleri bir âcayip durakdur
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerekdür

Çün erde dirlik ola Hakk'ıla birlik ola
Varlığı elden koyup ere kullık gerekdür

Bu devişlik berâtın okumadı müftiler
Anlar ne bilsün anı bu bir gizli vakardur (Timurtaş, 2018, s. 30)

Yunus dervişe öncelikle dirliğin gerektiğini, dirlik olunca Hak ile birlik olunabileceğini düşünmektedir.

Aslının "Hak" olduğunu düşünen Yunus Emre; Kur'an-ı Kerim'i kendine rehber aldığı, halk içinde eksik olduğunu ve kendisine derviş demenin iftira atmak olduğunu şöyle beyan etmektedir:

Kaf taĝı zerrem deĝül ay u güneş bana kul
Hak'dur aslum şek deĝül mürşiddir Kur'an bana

Yûnus bu halk içinde eksiklüdür Hak bilür
Divâne olmuş çağrur dervişlik bühtan bana (Timurtaş, 2018, s. 8)

Şiirlerindeki bu anlayışıyla Yunus'taki dervişlik kavramı bazı nüanslar taşısa da İslâmî tasavvuf ve tekke geleneği çerçevesi içinde değerlendirilmelidir.

4. 2. 4. Kâfir- Münkir Olarak İnsan

Yunus Emre aşağıdaki beyitinde münkirin tarifini yapmaktadır:

Saĝır işitmez sözi gice sanur gündüzi
Kördür münkirün gözi âlem münevver ise (Timurtaş, 2018, s.175)

Yunus'a göre münkirin kulakları sağırdır, duymaz ve münkir gündüzü gece zanneder. Âlem nurlu, ışıklı olsa da münkirin gözü kör olduğu için görmez.

Aşk ateşinde yandığı için gülmesinin ağlamaya dönüştüğünü söyleyen Yunus Emre; dost yani Allah için ağlayıp sızlamasını inkâr edenlerin savaş olarak gördüğünü ifade eder:

İşkun odına yandığım ağlamak oldu güldüğüm
Dost sana zârı kıldığım münkirlere savaş gelür (Timurtaş, 2018, s. 53)

Yunus Emre, aşağıdaki şiirinde erenlere sevgi beslerken neden inkâr eden oldun diye soru sormakta ve oklar yaydan çıkmadan tatlı canını çok iyi sakın diyerek tavsiyede bulunmaktadır:

Erenlere muhib iken ye münkir olduğun neden
Key sakingil datlu canun okları çıkmadın yaydan (Timurtaş, 2018, s. 163)

Şiirin devamında Yunus kendilerine sevgi besleyenleri Hak'tan dilediklerini; fakat dönüp inkâr edenlerin ise hemen aradan çıkarılacağını anlatır:

Bize muhib olanları Hak'dan dilerüz anları
Dönüp münkir olanları tiz çıkarurlar aradan (Timurtaş, 2018, s. 163)

Yunus Emre, aşağıdaki şiirde öncesi-sonrası olmayan sonsuz sultanın kendisi olduğunu ve yedi iklimi hüküm sürüp diri tuttuğunu söylemektedir. Yunus bazı şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de anlatan kişinin aslında kendi olmadığını, söyleyenin kudret dili olduğunu ifade eder. Söyleyen dilin kudret dili olması sebebiyle Yunus, anlattıklarına inanmayan kişinin kâfir olduğunu düşünür:

Evvel kadim önden sona zevâli yok sultan benem
Yidi iklimi hüküm idüp diri dutan sultan benem

Yûnus değül bunu diyen kudret dilidür söyleyen
Kâfir ola inanmayan evvel âhir heman benem (Timurtaş, 2018, s. 117)

4. 2. 5. Evliya Olarak İnsan

Yunus Emre, evliyayı Hak kapısı, kendini de bu kapının kapıcısı olarak tanımlayarak hem bu yola aşkla geldiğini hem de aşkı durak edindiğini söyler:

Evliyâdur Hak kapısı Yûnus' durur kapıcısı
İşkıla geldi bu yola işkı idindi hem turak (Timurtaş, 2018, s. 74)

Yunus Emre, öncesi ve sonrasında ebedi olanın yalnız Allah olduğunu; dillerde Allah'ın hiçbir dengi olmadığını, evliyanın bile bir saat geçirdiği bu dünyanın kimseye kalmayacağını düşünür. Hakk'ın yoluna doğru varmak için evliyadan el almak gerektiğini belirten Yunus bu fikrini şu dizelerde açıklar:

Evvel âhır oldur ebed hem dillerde “küfven ahad”
Evliyâ geçdi bir saat ya dünya kime kalırsar

Alun evliyânun elin toğru varun Hakk'un yolın
Ma'ni budur bellü bilün bildüm diyen bilmeyiser (Timurtaş, 2018, s. 44)

Evliyanın bir şey istediği zaman söylediği bir söz vardır: şey'en lillâh. “Şey'en lillâh” Allah için bir şey isteme demektir. Yunus Emre, evliyanın gönlünde “şey'en lillâh”ın kesilmemesi gerektiğini söyler. Çünkü evliya kaşı gözü ile değil “şey'en lillâh” sayesinde insana himmet eder. Yunus Emre bu fikrini şöyle beyan eder:

Evliyânun gönlinden kesme şey'en lillâhı
Sana himmet ol eyler göz ile kaşı değül (Timurtaş, 2018, s. 96)

Evliyayı kabul etmeyenlerin Hak yoluna asi olduğunu belirten Yunus, Hak yoluna asi olanın gönüllerin kederi olduğunu şöyle ifade eder:

Evliyâyâ münkirler Hak yolına âsıdur
Ol yola âsi olan gönüllerün pasıdur

Henüz bu yir olmadın gökler yaradılmadın
Evliyâlar vatanı Pâdişâh kal'asıdur (Timurtaş, 2018, s. 51-52)

4. 2. 6. Âşık Olarak İnsan

Yunus Emre pek çok şiirinde aşk temasına değinmiştir. Yunus Emre aşkı “ışk” kelimesiyle anlatır. Onun şiirlerinde aşk, “Allah” aşkını ifade eder. Âşık ise beşeri bir insana değil Allah'a âşıktır.

Yunus Emre aşağıdaki şiirinde aşkın neliği üzerinde durmuş, aşkın ne olduğunun adeta tanımını yapmıştır:

İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür ışk
Değmelere bitimez hürmetlü nesnedür ışk

Hem cefâdur hem safâ Hamza'yı atdı Kaf'a
İşk iledür Mustafâ devletlü nesnedür ışk

Tağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler cür'etlü nesnedür ışk

Kime kim ışk urdı ok gussasayıla kaygu yok
Feryâdıla âhı çok firkatlü nesnedür ışk

Denizleri kaynadur mevce gelür oynadur
Kayaları söyledür kuvvetlü nesnedür ışk

Âkilleri şaşurur deryalara düşürür
Nice ciğer bişürür key odlu nesnedür ışk

Miskin Yûnus n'eylesün derdin kime söylesün
Varsun dostı toylasun lezzetlü nesnedür ışk (Timurtaş, 2018, s. 76-77)

Yunus'a göre aşk, namazı kıldırmayı sağlayan bir çeşit imam gibidir. Aşka uyarсан gönlünü cemaat gibi varsayarsın, kıblen dostun yani Allah olur ve daima namaz kılarsın. Yunus Emre bu durumu aşağıdaki dizelerde izah etmektedir:

Işk imamdur bize gönül cemâat
Kıblemüz dost yüzi dâimdür salât (Timurtaş, 2018, s. 12)

Yunus Emre bir şiirinde aşkı güneşe benzetmektedir. İçinde aşk olmayan gönlü ise taşa benzetir:

İşidün iy yârenler ışk bir güneşe benzer
Işkı olmayan gönül misâli taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde ağı düter
Nice yumşak söylese sözi savaşa benzer

Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer (Timurtaş, 2018, s. 50)

Aynı şiirin yukarıdaki ikinci beyitinde, âşık olmamaya devam edersen gönlündeki taşın devamlı orada kalacağı, ne kadar yumşak konuşursa da dilinde zehir tüteceği için adeta bir savaş söylemi gibi kötü algılanacağı belirtilmiştir. Şiirin devamında ise, taş gönüllerin sert bir kışa benzediğini fakat gönülde aşk varsa yumuşayarak gönlün adeta bir muma dönüşeceği anlatılmaktadır.

Yunus Emre, gönlünü bir nehre benzetmektedir. Nasıl ki bir nehrin suyu çağlayarak akar gider, yatağına dar gelip taşarsa; Yunus'un da gönlü nehir suyu gibi çağlar ve taşar:

Daşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın

N'idem elüm irmez yâre bulunmaz derdüme çâre
Oldum ilümden âvâre beni bunda eğler misin (Timurtaş, 2018, s. 164)

Şiirin devamında Yunus kanlı akan gözyaşlarının yollarını bağladığını söyler. Yunus, yâre elinin ulaşamamasından dolayı derdine çare bulamadığını düşünür ve elinden bir şey gelmediği için üzülür. Bu durum Yunus'un kendi ülkesinde avare olmasına neden olmaktadır. Bu dizelerdeki yâr, beşeri bir sevgili değil, Allah'tır. Allah'a duyduğu sevgi Yunus'un gönlüne sığmaz ve bir nehir gibi gönlünden taşarak akar gider.

Yunus Emre aşk makamının yüce olduğunu, aşkın kudret dili olduğunu düşünür. Ona göre aşk kadim ezelidir; yani aşk en eskiden, öncesi olmayan ezelden beri vardır ve bundan sonra da bu varlığına devam edecektir:

İşk makamı âlidür işk kadim ezelidür
İşk sözünü söyleyen cümle kudret dilidür (Timurtaş, 2018, s. 16)

Yunus Emre bir şiirinde aşkı öyle bir tarif eder ki daha elest bezmi olmadan aşkın var olduğunu, âşık kavramının ruhlar âlemi yaratılmadan önce var olduğunu anlatır. Yunus'taki âşıklık elest meclisi belirmeden başlayan bir âşıklıktır:

Âşıklara ne diyem işk haberinden şirin
İşkıla dinleyene eydeyin birin birin

Evvel yir gök yoğiken varidi işk bünyâdı
İşk kadimdür ezeli işk getürdi ne varın

Evvel ezel bezminde kim dost yüzün gördiyse
Anun canıdır âşık sor andan işk haberin

İşki hiçbir nesneye mesel bağlasam olmaz
Dünyede âhıretde ne dutısar işk yirin

Emânetdür sakıngıl işk haberini zinhar
Oturup değme yirde söyleme işkun sözün

Sarraflarun katında kâide şöyledurur
Kadrin bilmez kişiye göstermedi gevherin (Timurtaş, 2018, s. 154-155)

Şair ilk beyitte âşıklara söylenecek en şirin haberin aşk olduğunu, aşkla dinleyene bir bir iyi şeyler söyleneceğini anlatmaktadır. Şair ikinci beyitte, yer gök olmadan önce temelde aşkın var olduğunu, aşkın en eski, ezeli olduğunu, varlığı aşkın getirdiğini söylemektedir. Yani aşkın daha elest bezmi olmadan, ruhlar âlemi yaratılmadan var olduğunu anlatmaktadır. Üçüncü beyitte aşkın haberini ezel meclisinde dostun yani Allah'ın yüzünü görene sorabileceğinden; dördüncü beyitte aşk haberinin emanet olduğundan ve asla herhangi bir yerde aşk sözünün söylenmemesi gerektiğinden

bahsetmektedir. Şair son beyitte ise aşkı altına benzetir. Nasıl ki altın kadrini bilmeyene mücevher olduğunu göstermez aşk da kıymetini bilmeyene kendini göstermez.

Aşkın kendine olumlu özellikler kattığını düşünen Yunus, adeta devlet tacının başına konduğunu şu şekilde anlatmak istemektedir:

Devlet tacı başa kondı ışk kadehi bana sundı
Canum içdi ışkdan kandı karayı akdan seçer oldım

Esritti ışka düşürdi ben ham idüm ışk bişirdi
Aklumu başa divşürdi hayrı serden seçer oldım (Timurtaş, 2018, s. 126-127)

Şiirin ilk beyitinde Yunus, aşk kadehinin kendine sunulmasıyla devlet tacının başına konduğunu; aşk kadehinden içerek aşktan kandiğini ve siyahı beyazı yani iyi ile kötüyü ayırt etmeye başladığını söylemiştir. Şiirin devamında ise aşk kadehinin kendini sarhoş ederek aşka düşürdüğünü, ham iken pişirdiğini, aklını başına getirerek hayrın ve şerrin ayırdına varmayı sağladığını anlatmak istemiştir.

Yunus Emre aşkın sırrının zor bulunduğunu düşünmektedir. Aşağıdaki dizelerde bunu açıkça ifade eder:

Bu bir acayip hâldür bu hâle kimse irmez
Âlimler da'vi kılur veli değme göz görmez

İlm ile hikmet ile kimse irmez bu sırta
Bu bir acâyib sırdur ilme kitâba sığmaz

Âlem ilmin okuyan dört mezheb sırrın tuyan
Âciz kaldı bu yolda bu ışka el uramaz

Bu ışkun sırrı aceb bu ışkı kıldı taleb
Meğerki vire Çalab anı değme göz görmez (Timurtaş, 2018, s. 66)

Şair ilk beyitte, aşk halinin acayip olduğunu, kimsenin bu hale eremeyeceğini, âlimlerin iddia etmesine rağmen herhangi bir ermişin bile aşkı göremeyeceğini anlatmaktadır. İkinci beyitte, aşkın acayip bir sır olduğu ilme ve kitaba sığmayacağı, ilim ve hikmetle aşkın sırrına erilemeyeceği anlatılmaktadır. Şiirin üçüncü beyitinde dünyayı, ilmi okumuş olan dört mezhebi bilen kişilerin bile bu yolda aşkı anlayamayacağından bahsedilmektedir. Son beyitte ise, herhangi bir gözün göremeyeceği bu aşkın sırrını Tanrı'nın aşkı talep edenlere mi verdi acaba diye soru sormaktadır.

Aşkın sırrının zor bulunduğunu düşünen Yunus Emre, aşkın anlaşılmasının da zor olduğunu düşünür. Aşağıdaki beyitlerde bunu çok güzel bir şekilde izah etmektedir:

Âşıkun gözi yaşı dün ü gün turmaz akar
Âşık kan ağladuğı ma'şûk soruncayımış

Eydürleridi bana âşık âvâre olur
Geldi başuma gördüm ol söz yerinceymiş

Dört kitabun ma'nisin okudım hâsıl itdüm
Işka gelince gördüm bir uzun heceyimiş (Timurtaş, 2018, s. 71-72)

Yukarıdaki ilk beyitte aşığın gözyaşlarının sürekli durmadan aktığı, maşuk sorunca adeta kan ağladığı anlatılmaktadır. İkinci beyitte Yunus, âşığın avare olduğunun kendisine daha önce söylendiğini ancak bu sözün yerinde olduğunu kendi başına aynısı gelince anladığını anlatmaktadır. Son beyitte şair, dört kitabın manasını okuduğunu fakat aşka gelince aşkın uzun bir hece olduğunu gördüğünü söylemektedir. Yani aşkı anlayamadığını, aşkın anlaşılmasının oldukça zor olduğunu anlatmaktadır.

Yunus Emre bir şiirinde aşkın adeta dermanı olmayan bir dert olduğunu ve aşktan usanmadığını şu sözlerle ifade eder:

Yârab bu ne derddür derman bulunmaz
Ya bu ne yaradur zahmi belürmez

Benüm garib gönlüm işkdan usanmaz
Varur işka düşer hiç bana dönmez

Döner gönlüm bana öğüt virür hoş
Âşık olan gönül işkdan usanmaz

Âşık ki câna kaldı âşık olmaz
Cânın terk itmeyen ma'şûkı bulmaz

Işk bazarıdur bu canlar satılır
Sataram canımı hiç kimse almaz (Timurtaş, 2018, s. 63-64)

Yunus'a göre aşk görünmeyen bir yara gibidir. Yunus, gönlünün aşktan usanmadığını, hep aşkın içine düştüğünü ve kendine dönmediğini anlatmaktadır. Gönlü ona dönse bile âşık olanın aşktan usanmadığını öğütler. Şair şiirin devamında ise; canını önemseyenin tam bir âşık olamayacağından, ma'şûku bulmak isteyen öncelikle canını terk etmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Son beyitte canların satıldığı bir aşk pazarının varlığından bahseden şair kendi canını satmasına rağmen pazarda satın alan kimsenin olmadığından yakınmaktadır.

Yunus Emre bir şiirinde aşktan bahsederken yüreğinin yandığını, bağrının tuttuğunu ve ciğerinin kebab gibi olduğunu; âşıkların şerbetinin derdine çare olacağını söyler:

Yandı yüreğim dutuşdı bağrum cigerüm kebabdurur
Âşıklarun şerbetleri bu derdüme sebepdurur (Timurtaş, 2018, s. 33)

Bir niçeleri ışk düzer bir niçeleri ışk bozar
Bir niceler esrük gezer eyle kim var harabdurur

Işkıla çalındı kalem ışka yesirdurur âlem
Âşıklar arasında Cebrail dahı hicabdurur (Timurtaş, 2018, s. 34)

Aynı şiirin ikinci beyitinde bazılarının aşkı oluşturduğunu bazılarının aşkı bozduğunu bazılarının ise sarhoş gezdiğini kiminin de harap olduğundan bahsetmektedir. Şiirin devamında ise alinyazımızın aşkla yazıldığını, dünyanın aşka esir olduğunu, âşıklar arasında Hz.Cebrail'in bile utandığından bahsedilmektedir.

Yunus Emre yüreğinde aşk ateşi yandığına herkesin tanık olduğunu, bu tanıklığın sebebini ise nerde bir ateş yansa tütün tüterek görüneceği şeklinde açıklamaktadır:

Işkun odı yüreğimde yandığına âlem tanuk
Kanda bir od yânarısa nişanı var dütüñ düter (Timurtaş, 2018, s. 45)

Aynı şiirin aşağıdaki son beyitinde ise âşık olarak sevgiliden yani Allah'tan cefa gördüğü için şikâyet etmemesi gerektiğini öğüt vermektedir. Çünkü âşıkların istekleri Allah katında biter. Şair bu beyitte kendine öğüt verirken aynı zamanda okuyucuya da öğüt vermektedir:

Yûnus şikâyet eyleme yardan cefâ gördüm diyü
Cümle âşıklar hâceti ma'şûkı katında biter (Timurtaş, 2018, s. 45)

Yunus Emre aşk ateşinin yüreğinde yandığını, aşkın ateş içinde büyüyen bir gül olduğunu, aşk gülünün yandıkça kokusunun arttığını başka bir şiirinde şöyle beyan eder:

Ne delüyem ne usluyam neye benzer benüm işüm
Işk denizine gark olup gönlüm canum toymaz benüm

Bu muhabbet odı benüm yüreğimde yana durur
Denize gark olurısam söynüp hatâ kılmaz benüm

Yıl onki ay bu ışk güli od işinde bitüpdurur
Yandüğümca artar kokum devrüm geçüp solmaz benüm (Timurtaş, 2018, s. 129)

Şair ilk beyitte ne deliyim ne akıllıyım benim halim nedir diye soru sormakta ve aşk denizinde boğulduğunu yine de gönlünün doymadığını söylemektedir. İkinci beyitte sevgi ateşinin yüreğinde yanıp durduğunu, denizde boğulsa yine de bu ateşin sönmeyeceğini anlatmaktadır. Son beyitte ise şair, bir yıl on iki ay boyunca aşk gülünün ateş içinde

büyüdüğünü, şair yandıkça aşk gülünün kokusunun arttığını, bir gül gibi zamanı geçince solmadığını anlatmaktadır.

Şair aynı şiirin son beyitinde ise kendisi için, sureti ölüp toprak bile olsa içinden aşk sevgisinin hiç bitmeyeceğini şöyle söyler:

Bu Yûnus'un çün sureti ölüp toprak olursa
Bâtinumdan ışk sevgüsü bilün ki hiç gitmez benüm (Timurtaş, 2018, s. 129)

Yunus Emre aşk ateşine düşüp yandığını, aşktan ciğerinin kana döndüğünü, Allah'a olan aşkından divane olup uyuyamadığını düşünür. Her türlü cefanın Allah'tan geldiğini dolayısıyla ah vah edilmemesi gerektiğini belirtir. Yunus, bu durumu aşağıdaki şiirinde çok güzel ifade etmiştir:

Senden gelür cevri ü cefâ ben âh u vâh itmeyeyim
Düşmişem ışkun odına yanup nice dütmeyeyim

Uş yürürem yana yana top ciğerüm döndi kana
İşkundan oldum divâne uyuyuban yatmayayım

Senün ışkın denizine düşübeni gark olayım
Kimsenem yok elüm ala koma batmayayım

Sekiz uçmağun hurisi gelürise bir araya
Hergiz mânendün olmaya seni anlara katmayayım

Yunus Emre sen bu sözi yüzbin dirisen az ola
İşidenler âşık ola igende uzatmayayım (Timurtaş, 2018, s. 132-133)

Şair ilk beyitte, her türlü cefanın Allah'tan geldiğini ah vah etmemesi gerektiğini; aşk ateşine düştüğünü yanmayı ama yanarken tütmemesi gerektiğini düşünür. İkinci beyitte, İşte yana yana yürüdüğünü, ciğerinin büsbütün kana döndüğünü, Allah'ın aşkından divane olup yatıp uyuyamadığını söylemektedir. Şiirin üçüncü beyitinde, aşk denizine düşüp boğulmayı, kendisinin batmaması için kimsenin onu almaması yani kurtarmaması gerektiğini ifade etmektedir. Şair son beyitte ise, kendisine seslenerek bu sözlerinin yüz bin kere söylese de az geleceğini; bu sözleri işitenlerin âşık olması gerektiğini ve artık sözü uzatmayacağını anlatmaktadır.

Yunus Emre, aşk ateşinin denizleri kaynattığını, aşk kimde varsa onda tasa olmadığını aşağıdaki dizelerde oldukça açık bir şekilde izah etmektedir:

Bir zerre ışkun odı kaynadur denizleri
Düşdüm ışkun odına dutuşuban yandum ben

Ol canda ki ışk ola anda gussa olmaya
Bu ışk bana gelelden gussam gitdi güldüm ben

Bülbül de âşık olmuş kızıl gülüm yüzine
Gördüm erenler yüzün hezâr destân oldum ben

Bu ışkı bana virdün ben n' iderem kendüzüm
İçüm taşum nur toldı dostâ âşık oldum ben

Bir kurı ağacıdum yol üzre düşmüş idüm
Er bana nazar kıldı taze cüvan oldum ben (Timurtaş, 2018, s. 150-151)

Yunus ilk beyitte bir zerre kadar aşkın denizleri kaynattığını, aşk ateşine düşüp tutuşarak yandığını söyler. İkinci beyitte, kimde aşk varsa onda tasa olmadığını kendisine aşk geldiğinden beri üzüntüsünün gittiğini ve güldüğünü anlatır. Dördüncü beyitte, Allah'a seslenerek bu aşkı kendisine verdiğini ancak şimdi ne yapacağını bilemediğini; içinin dışının nur dolduğunu ve Allah'a âşık olduğunu söylemektedir. Şair son beyitte ise, yol üstüne düşmüş bir kuru ağaç olduğunu, kendisine bakılınca taze bir delikanlı olduğunu anlatmaktadır.

Yunus Emre aşkın insanı değişik yönlerden etkilediğini ve bir hale getirdiğini düşünür. Onun "gel gör beni aşk n'eyledi" şiiri hemen hemen herkes tarafından bilinen ve çok sevilen şiirlerinden biridir:

Ben yürürem yana yana ışk boyadı beni kana
Ne âkilem ne divâne gel gör beni ışk n'eyledi

Geh eserem yeller gibi geh tozaram yollar gibi
Geh akaram seller gibi gel gör beni ışk n'eyledi

Akar sulayın çağlaram derdlü cigerüm dağlaram
Şeyhüm anuban ağlaram gel gör beni ışk n'eyledi (Timurtaş, 2018, s. 241)

Yunus şiirde yana yana yürüdüğünden aşkın kendisini kana boyadığından, Allah'a aşkıdan ne akıllı ne de deli olduğundan bahsetmektedir.

Yunus Emre sevginin kişinin imanı olduğunu ifade eder. İnsan bu yüzden dünyayı sever; dünyaya karşı susuz bir insanın suyu istemesi gibi bir istek duyar ve ruhu bu dünyadan geçemez. Şiirin devamında ise Yunus, insanın sevdiği şey ne ise imanı da odur der. Çünkü Yunus'a göre sevgi kişinin imanıdır, neye karşı sevgi beslersen iman da o şey olmaktadır:

Sever dünyâyı çün oldur imânı
Susuzdur dünyeye konmaz revânı

Neyi severisen îmânun oldur
Niçe sevmeyesin sultânun oldur (Tatçı, 1991, s. 35)

Yunus'a göre her insan bir nesneye sevgi duyar, dünyada aşksız insan yoktur. Tanrı'nın dünyasında yüz bin türlü sevgi vardır ve insanlar kendine göre bu sevgilerden herhangi birini kabul edebilir. Yunus bu fikrini aşağıdaki dizelerde şöyle dile getirir:

İşksuz âdem dünyede bellü bilün ki yokdur
Her birsi bir nesneye sevgüsü var âşıkdur

Çalab'un dünyesinde yüzbin dürlü sevgü var
Kabul it kendüzüne gör kangısı lâıykdur (Timurtaş, 2018, s. 28)

Yine aynı şiirin bir başka beyitinde,

Dünyede Peygamber'ün başına geldi bu ışk
Tercemânı Cebreil ma'şûkası Halik'dur (Timurtaş, 2018, s. 29)

Yunus, bu aşkın dünyada Peygamber'in başına geldiğini, Cebrail'in tercümanı sevdiğinin ise Halik olduğunu söylemektedir.

Yunus Emre 'aşksızlık' konusuna farklı bir açıdan da değinmiştir. Yunus söylediği sözlerin aşksızlar tarafından anlaşılmayacağını, sözlerinin adeta bir kayaya çarpıp geri dönmesi gibi yankı yapacağını düşünmektedir. Yunus'a göre içinde bir zerre bile aşk olmayan kişi yabandadır. Şair bu durumu aşağıdaki beyitte açıklamaktadır:

İşksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına
Bir zerre ışkı olmayan bellü bilün yabandadır

Yalancılık eylemegil ışka yalan söylemegil
Bunda yalan söyleyenün anda yiri zindandadır (Timurtaş, 2018, s. 51)

Bu şiirin ikinci beyitinde aşkla ilgili yalan söylenmemesi gerektiği, eğer bu konuda yalan söylenirse orada yani ebedi hayatta yerinin zindan olacağı belirtilmek istenmektedir.

Yunus aşksızlara öğüt verilmemesi gerektiğini düşünür. Bunun nedeni ise Yunus'a göre aşksız insanın gönül gözü kapalıdır, verdiği öğüdü alamaz. Aşksız insan hayvana benzer, hayvanlar öğüdü bilemeyeceği için aşksız insan da öğütten anlayamaz. Şair bu fikrini şöyle anlatmak istemiştir:

İşksuzlara virme öğüt öğüdünden alur değül
İşksuz âdem hayvan olur hayvan öğüt bilür değül

Kara taşa su koyarsan elli yıl ısladurısan
Heman taş gine bayağı hünerlü taş olur değül (Timurtaş, 2018, s. 91)

Şiirin devamında kara taşa su koysan elli yıl ıslatsan da kara taş ne ise öyle kalacağından hünerli bir taşa dönüşemeyeceğinden bahsedilmektedir.

Yunus Emre şiirlerinde aşk konusundan bahsederken aynı zamanda “âşık” konusuna da değinir. Âşıkların özelliklerini aşağıdaki mısralarda açık bir şekilde izah etmektedir:

Dîn ü millet sorarısın âşıklara din ne hâcet
Âşık kişi harâb olur âşık bilmez din diyânet

Âşıklarun gönli gözi ma’şuk diye gitmiş olur
Ayruk sûretde ne kalur kim kılısar zühd ü tâat (Timurtaş, 2018, s. 13)

Yunus Emre âşığın harap olacağını, dinden ve diyânetten habersiz kalacağını anlatmak istemiştir. Ona göre âşık kendini aşka öyle kaptırmıştır ki âşığın gözleri de gönlü de ma’şuk için gitmiştir. Âşık zaten ibadetin gereğini yapmış olmaktadır. Bundan sonrası için âşiğe din diyanet sormanın gereği kalmamaktadır.

Yunus Emre bir başka şiirinde soru yoluyla âşığın vasıflarını sıralamaktadır:

Canını ışk yolına virmeyen âşık mıdur
Cehd eyleyüp ol dosta ırmeyen âşık mıdur

Dost sevgüsin gönülde camla berkitmeyen
Tul-i emel defterin dürmeyen âşık mıdur

İşka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
Pervâneleyin oda yanmayan âşık mıdur

Nefs arzûsından geçüp ışk kadehinden içüp
Dost yolına er gibi turmayan âşık mıdur

Dün gün riyâzat çaküp halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatup yanmayan âşık mıdur (Timurtaş, 2018, s. 22-23)

Yunus Emre bir başka şiirinde âşıklara seslenmektedir. Aşağıdaki beyitte aşk mezhebinin tabiri caizse bir din olduğunu dostun yani Allah’ın yüzünü gördükten sonra bütün dertler ve üzüntülerin artık düğün gibi mutlu olunacak bir duruma dönüştüğünü anlatmaktadır:

İy âşıklar iy âşıklar ışk mezheb ü dindür bana
Gördi gözüm dost yüzini yas kamu düğündür bana (Timurtaş, 2018, s. 5)

Şair yine aynı şiirinde aşağıdaki dizelerde Allah’a seslenmektedir:

Ben ışkundan ayrılmıyam dergâhından ırılmıyam
Eger benden giderisem senünile varam bana (Timurtaş, 2018, s. 5)

Bu beyitte Yunus Emre Allah'ın aşkından da dergâhından da ayrılmayacağını eğer bir gün kendinden giderse yani kendinden uzaklaşırsa veya kendinden geçerse yine Allah'la beraber kendisine varmak istediğini söylemektedir.

Yunus Emre bir başka şiirinde âşıkların halini ma'şuğun tayin ettiğini söyler:

İy beni ayıblayan gel beni ışkdan kurtar
Elinden gelmezise söyleme fâsid haber

Hiç kimsene kendünden hâlden hâle gelmedi
Cümlümüzün hâlini ma'şûk ider mukarrer

Âşıklarun her hâli ma'şûk katında biter
Sözün var ana söyle benüm arada nem var

Her kim ışk kadehinden içdiyise bir cur'a
Ana ne yâd ne biliş ne esrük ü ne humar (Timurtaş, 2018, s. 15)

Yunus Emre yukarıdaki dizelerden ilk beyitte kendisini ayıplayanlara ayıplamalarını gerektiğini, eğer ellerinden gelirse aşktan kurtarmalarını beklediğini söylemektedir. Beyitin devamında kendini kurtaramazlarsa en azından yalan haber çıkarmamalarını beklediğini anlatmaktadır.

Şiirin devamında herkesin haline Allah'ın karar verdiğini, hiç kimsenin kendi halini kendinin tayin edemeyeceğini, eğer âşıklığına söz etmek isteyen varsa bu durumu Allah'la konuşması gerektiğini anlatmaktadır. Son beyitte ise Yunus, herhangi bir kişinin aşk kadehinin son damlasını bile içtiyse o kişinin artık her şeye yabancı olacağını; bildiği bir şey kalmayacağını ve sarhoş, kendinden geçmiş bir hal alacağını söylemektedir.

Yunus Emre âşıklar safında sadık ve tam bir âşık olmak isteyeninin yetmiş iki millete kurban olması gerektiğini düşünür. Bu düşüncesini şu şekilde izah eder:

Yitmiş iki millete kurbân ol âşıkısan
Tâ âşıklar safında tamâm olasin sâdık (Timurtaş, 2018, s. 75)

Yunus Emre bir şiirinde gerçek âşık ise aşk yolunda ölmek istediğini aşağıdaki dizelerde anlatmaktadır:

İki cihan varlığı ger benüm olunsa
Sensüz bana gerekmez iş senünledür tamam

Bin yıl ömrüm olursa harc idem bu kapuda
Ben gerçek âşıkısam gerek bu yolda ölem

Çoklar Yûnus'a dir nicedür ışk esrûklüğü
N' itsün ezel bezminde şöyle çalındı kalem (Timurtaş, 2018, s. 123)

Şiirin ilk beyitinde şair, iki cihan kendinin olsa da sevgili yani Allah yoksa Onsuz cihanın gerekmediğini çünkü Allah'la tamamlanabileceğini söylemek istemektedir. İkinci beyitte bin yıl ömrü olursa aşk yolunda harcamak istediğini, gerçek âşık ise bu yolda ölmesi gerektiğini ifade etmektedir. Şair son beyitte ise çoğu kişinin kendine ne kadar çok aşk sarhoşu olduğunu söylediğini; kendinin ne yapabileceğinin, ezel meclisinde kaderinin böyle yazıldığını anlatmak istemektedir.

Yunus Emre Allah'a olan sevgisini ve bağlılığını aşağıdaki dizelerde çok duygusal bir şekilde ifade etmektedir:

Senünle dirliğüm senden ırılmaz
Hayat senünledür sensüz dirilmez

Benüm münâcâtum senden yanadur
Sana varan yolum sensüz varılmaz

Sensin gözlerüm içre bile bakan
Sen bile bakmasan yolum görülmez

Senden ayru ben seni kanda bulam
Sensüz bu hak nefes ömrüm sürilmez (Timurtaş, 2018, s. 62)

Yunus bu dizelerde adeta bir sevgiliye hitap eder gibi Allah'a olan aşkını ilân etmiştir. Tabiri caizse Yunus, Allah'la bütünleşmiştir. İlk beyitte hayatın Allah'la var olduğunu, Onsuz dirilmeyeceğini ifade etmiştir. İkinci beyitte yolunun Allah'a vardığını, yakarışının O'na olduğunu belirtmiştir. Son iki beyitte ise, gözlerinin içine bakanın Allah olduğunu eğer bakmazsa yolunun görünmeyeceğini; Allah'tan ayrı kaldığında O'nu nerde bulacağından ve O'nun yokluğunda ömrünü sürdüremeyeceğinden bahsetmektedir.

Yunus Emre aşağıdaki beyitte, beşeri bir sevgilinin fiziki özelliklerini katarak Allah'a âşık olduğunu söylemektedir:

Âşık oldum şol ay yüze nisâr oldum bal ağıza
Nazar kıldum kara göze siyah olup kaşa geldüm (Timurtaş, 2018, s. 136)

Beyitte şair, şu ay yüze âşık olduğunu, bal ağzı için döküp saçacağını (para), kara gözlere baktığını, siyah olup kaşa geleceğini söylemektedir. Şair bu beyitte sanki bir

sevgiliymiş gibi sevgilinin yüzünün özelliklerine atıf yaparak Allah'a aşkını ifade etmektedir.

Yunus, herhangi bir dava, bir dert veya bir kavgası olmadığını, işinin yalnızca sevgi olduğunu söyler. Yunus'a göre dostun (yani Allah'ın) evi gönüllerdir. Allah gönüllerde duyulur; aşkla, sevgiyle gönüllerde zikredilir. Dolayısıyla kişi, insanların gönlünü yaparsa Allah'a daha çabuk ulaşabilir, daha yakın olabilir ve sevgi zinciri oluşturabilir. Yunus Emre sevgiyi esas alan ve bütün gönüllere işleyen sözleriyle, bir merhamet ve muhabbet anlayışının yaygınlaşmasında etkili olmuştur:

Ben gelmedüm da'viyiçün benüm işüm seviyiçün
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm (Timurtaş, 2018, s. 107)

Yunus Emre, gönülleri fetheden sözleriyle, insanlığın birbiriyle kavgalı olduğu bir dönemde merhamet ve muhabbet anlayışının yayılıp gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Yunus Emre'nin fikirleri şiirlerinde vücut bulur. Onun ilk bakışta basit gibi görünen fakat derin İslâmî meseleleri konu alan şiirleri ciddi tefekkür ve tahliller sonucu açıklanabilmektedir.

Yaratılanı yaratandan ötürü seven, insana ve insanlığa Allah sevgisinin tezahürü olarak büyük bir değer atfeden Yunus, hayat felsefesinin bir nevi özeti niteliğinde olan aşağıdaki şiirinde insanlara sevmeyi öğütlemektedir. O, insanlara "gelin tanış olalım" diye çağrıda bulunur. Ona göre, insanlar birbiriyle tanışır, kaynaşır ve karşılıklı sevgi, saygı çerçevesinde hareket ederse; anlaşmazlıklar çözülür, sorunlar halledilir ve toplumsal barış sağlanır. Önemsiz meselelerden dolayı işlerimizi zorlaştırmamamız gerektiğini düşünen Yunus; bir gün herkes öleceği için dünyanın kimseye kalmayacağını düşünerek öyleyse yaşarken sevelim ve sevilim der:

Gelün tanışık idelüm işün kolayın turalum
Sevelüm sevilolum dünyeye kimse kalmaz (Timurtaş, 2018, s. 60)

İnsanın manevî-dinî yönüne vurgu yaparak, imân ve inanişları bağlamında ele alındığı bu bölümde; Yunus Emre'nin insanı kul olarak nasıl tanımladığı, mü'min ve Müslüman olarak nasıl tarif ettiği, derviş ve mürşit olarak insanın hangi yönlerine vurgu yaptığı, kâfir ve münkir olarak insanı nasıl değerlendirdiği, evliya olarak ve âşık olarak nasıl algıladığı ve anlamlandırdığıyla ilgili bulgular 6 başlık çerçevesinde yorumlanmıştır. Yunus Emre'nin insana bakışında İslâm dinî ve İslâm tasavvufu çerçevesinde merhamet, sevgi, hoşgörü, saygıya dayalı fakat İslâmî sınırları aşmayan bir anlayışı dillendirdiğini söylemek mümkündür.

5. TARTIŞMA

XIII. asrın ikinci yarısı ve XIV. asrın ilk çeyreğinde Anadolu'da yaşayan ve şiirlerinde yansıttığı düşünceleriyle insanlığı etkileyen Yunus Emre'nin hayatı, insanı algılayışıyla ilgili olarak çok farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bazıları Yunus Emre'yi "hümanist" bir halk şairi olarak değerlendirirken (Halman, 1990) bazıları da onun ayırıcı vasfının İslâm mutasavvıflığı olduğunu vurgular (Günay, 1990; Güzel, 1991; Kırmımlı, 1992). Başka birçok örneğin verilebileceği Yunus Emre'yle ilgili değerlendirmeler onunla ilgili iki temel kaynak olan Divan'ı ve Risâletü'n-Nushiyye'deki şiirlerinin tamamına bakılmadan çok bilinen bazı mısralarından hareketle yüzeysel değerlendirmeler şeklindedir. Bu çalışmada ise, "bulgular" kısmında gösterildiği gibi Yunus Emre'nin insan algısını mümkün olduğu kadar kuşatıcı başlıklar altında vermeye çalışılmıştır. Yunus Emre'nin insan tanımında ve insanın yaratılışıyla ilgili söylediklerinden ortaya çıkan husus, Kur'an'da anlatılanlarla örtüşen dinî-İslâmî kaynaklı bilgilerdir. Yani Yunus, Âdem'in eşref-i mahlûkat olarak bir avuç topraktan yaratıldığını şeytanın ona secde etmek istemediğini ve bunun için lanetlendiğini söylemektedir. Yunus, insanın dış, fiziksel varlığından ziyade içinin, ruhunun önemli olduğunu "Bir ben vardır bende benden içerü." mısraında olduğu gibi söylemektedir. Yunus Emre'nin insan tanımlamasında "âdem" kavramının önemli bir yeri vardır. Hem ilk insan Hz. Âdem'e dinî kaynaklar çerçevesinde atıf yapar hem de insanı Hz. Âdem'in oğlu olarak ve onun neslinden gelmişler olarak âdem şeklinde anar. Ayrıca Hz. Muhammed de onun insan tanım ve algısında önemli bir yer tutmaktadır. Bu algılayış pozitivist ve materyalist öğretilerin tersine dini-manevi karakterli bir düşüncedir.

Yunus Emre insan dâhil bütün varlığın Allah'ın varlığıyla kaim olduğunu düşünür. Şiirlerinde söyleyen dilin, gören gözün hep Allah'ın olduğunu söyler. Kendi anlatır fakat kelâmın Allah kelâmı olduğunu ifade eder. Yunus'un bu düşüncesi tasavvuftaki vahdet-i vücud kavramının tezahürüdür. Vahdet-i vücud anlayışına göre Allah ve tüm yaratılmış bir bütün halindedir. "İnsan kendi kendisini yaratmadığına göre, görünen başka bir varlık vardır ki, o da Tanrı'dır. İnsan bu merhaleye ulaştınca, ben veya benlik fikri abes görünür. Zira, ben denilen varlık hakikatte odur" (Kaplan, 1990, s. 254). Yunus Emre yaratılış gayesinin yalnızca Allah'ı bilmek ve ona ibadet etmek olduğunu düşünür. Güzel'in (1991) de dediği gibi yeryüzünde Allah'ın halifesi durumundaki insanın kendi muammasını çözmesi, var olduğunun idraki içinde asıl gayesini anlaması gerekir. Bu gaye de insanın Allah'ı bilmesi ve Ona kulluk yapmasıdır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde insana erkek, kadın, eş, anne, baba, evlât, kardeş gibi değişik sosyal statüleriyle de rastlanır. Yunus, kadını eş olarak insana bahşedilen

zenginliklerden biri olarak görür. Bununla birlikte insan için anne, baba, kadın, eş, evlat ve kardeş birer dünya nimetidir ve bunlara bağlılık dünya sevgisidir. Hâlbuki ona göre Allah yolunda olunması gerekir ve birer dünya nimeti olan ailevî ilişkiler insanı Allah yolundan alıkoymamalıdır. Yunus'un bu düşüncesi "Biliniz ki, mallarınız ve evlatlarınız ancak bir fitnedir" (Enfal, 28) mealindeki ayeti hatırlatmaktadır. Yunus, Allah yolunda olunması gerektiğini, Hakk'ı açıkça görmek gerektiğini düşünür. Ona göre aile ilişkileri dünya sevgisidir ve Hak yolundan insanı alıkoymaz. Allah yolunda olmaktan Yunus'un kastı, boş ve dünya sevgisiyle vakit harcamamak manasındadır.

Yunus Emre bazı şiirlerinde kardeş kavramını ailevî manada kullanmakla birlikte çoğunlukla Müslüman din kardeşi olarak algılar. Bütün insanlığa bir göz ile bakmak veya eşit görmek gibi kuşatıcı bir bakış açısı olmasına rağmen Yunus'ta kardeşlik "Muhakkak ki mü'minler kardeştir" (Hucurat, 10) ayet-i kerimesi çerçevesinde düşünülmelidir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde idarî statüler olan padişah, hükümdar ve sultan kelimeleri hemen hemen Allah'ı anlatırken kullanılır. Yunus Emre bu şiirlerinde insanî-idarî makamların gerçekte bir değeri olmadığını hakiki padişahlığın, sultanlığın veya hükümdarlığın Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır.

Yunus Emre insanın yaratılış gayesinin kulluk olduğunu, gerçek kulun nefsin bütün heva ve isteklerini bir kenara bırakıp sadece Allah'ı düşünmesi ve O'na kulluk etmesi gerektiğini düşünür. Yani kul, Allah'ın kendisini yarattığını bilmeli ve kulluk vazifelerini layıkıyla yerine getirmelidir. Yunus'un Tapduk Emre'nin kapısında odun taşırken tek bir odunu bile eğri getirmemeye çalışmasında da bu kulluk şuurunun tezahürü vardır. "İnsanın vazifesi Allah'ın güzelliğini, kudretini en saf ve en yüce şekli ile bilmektir. İdrak etmektir; öyleyse insanın Allah ile böyle bir bilgi ve sevgi münasebeti içine girmesi, kendi varlık yapısının ve ilahi aşkının yardımıyla olacaktır" (Bolay, 1990, s. 78). Yunus'a göre dünyadayken ağlanırsa yarın Hakk'ın karşısına çıkıldığında gülmek nasip olacaktır. Yani dünyadayken iyi amel işlenirse ebedi âlemde huzura erilecektir.

Yunus Emre'nin anlayışındaki bu "kulluk" kavramı, hümanist düşüncenin temel çizgisiyle ayrı düşmektedir. Hümanist ve aydınlanmacı tavır esas itibarıyla insanın kendi üstünde bir otorite kabul etmemesi esasına dayanırken Yunus Emre severek ve isteyerek Allah'ın yarattığı ve kendisine ibadet etmesini istediği bir kulluk anlayışını benimser. Çünkü Yunus'a göre insan dâhil bütün varlığın sahibi mutlak güzellik, merhamet ve kudret sahibi olan Allah'tır. İnsana düşen de bu bilgi ve şuur içinde, O yüce yaratıcıya hakkıyla kulluk etmektir. Bu yönüyle de Yunus Emre hümanist değerlendirmelerle ayrılmaktadır.

Yunus Emre şiirlerinde mü'min ve Müslüman kavramlarını oldukça yoğun bir şekilde işlemiştir. Müslüman, İslâm'ın şartlarını tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi gereken kişidir. Müslüman temasının alt başlığı olarak en çok namaz kılmak üzerinde

durur. Ona göre namaz kılmayan kişiye Müslüman denmemelidir. Yunus Emre Allah'ın yetmiş iki türlü millet yarattığını, bu milletlerin içinde ise Müslüman'ı üstün tuttuğunu düşünür. "Yunus Emre, insanları iki grupta değerlendirmektedir. Birinci grupta; Tanrı katında makbul olan, imanı tam olan Müslüman, ikinci grupta; Müslüman'ım dediği halde yaşamayan veya tamamen inkârcı olanlar yer alır" (Güzel, 1991, s. 96). Ahir zamanda gerçek Müslüman'ın seyrek olacağını düşünen Yunus, o kişide de şüphe olabileceğini belirtmiştir. Yunus dünyayı terk etmenin ibadetlerin başı olduğunu, eğer mü'minsen buna inanman gerektiğini söyler. Gerçek mü'min olabilmek için dünya hayatını elinin tersiyle itip tamamen Allah'a yönelmelidir. Bu da onun tasavvufî şahsiyetinin önemli bir özelliğidir.

Yunus Emre, Müslümanlığın halk içinde Hak'la beraber yaşanması gerektiğini düşünmüş ve hayatını bunu şiar edinerek yaşamıştır. Bir tekkede inzivaya çekilip tek başına merteye yükseltmeyi doğru bulmamış, bu anlamda klasik tasavvuf ehlinden ayrılmıştır. "Fark idrakine tabi olup cem idrakini yok eden fertlerin Müslümanlığı Yunus'a göre asla gerçek Müslümanlık değildir" (Bilgiseven, 1990, s. 75). Dinî ve İslâmî bilgileri halkın anlayabileceği şekilde şiirlerinde işlemesi ve halka öğütler verirken halk dilini kullanması bunu gösterir nitelikteki kanıtlardan biridir. Çünkü Yunus aslında kendisinin söylediği gibi ümmî değil medrese eğitimi statüsünde oldukça bilgili bir âlimdir. Fakat kendini halktan ayrı görmediği ve halkın dinî-İslâmî konularda bir şeyler öğrenmesini istediği için halk diliyle yazmış ve halk diliyle anlatmıştır. Bunu yaparken Türkçeyi öyle duru ve yalın bir şekilde kullanmıştır ki en ağır tasavvufî konuları bile sıradan halka anlatabilmeyi başarmıştır. "Yûnus'da ehemmiyetle üstünde durulması icâbeden noktalardan biri de, şüphe yok ki onun iddiasız kültürünün ve Türk İslâm tarihinde kuru bir felsefe olmaktan çıkıp bir îman hâline gelen tasavvuf şuurunun Türkçeye yapmış olduğu büyük hizmettir" (Ayverdi, 1990, s. 44). Bu yönüyle Yunus Emre, Farsça ve Arapça yazan Mevlâna'dan ayrıldığı gibi eserlerini Arapça veya Farsça yazan ya da birçok Arapça, Farsça kelime kullanarak dilini ağırlaştıran şahsiyetlerden de ayrılır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde derviş ve mürşit kavramlarına da çok rastlanır. Hacı Bektaş-ı Veli ile başlayan Tapduk Emre'yle son bulan dergâh-tekke ve dervişlik serüveni herkesçe bilinen yönleridir. Esasında Yunus'un, Tapduk Emre'den önce de çeşitli dinî grup veya oluşumların içinde az veya çok bulunduğu söylenmektedir fakat hakkında çok bilgiye sahip olamadığımız gibi bu konuda da kesin ve net veriler mevcut değildir.

O, çok bilinen bazı şiirlerinde derviş ve dervişliğin tanımını, tarifini yapmıştır. Yunus'a göre derviş gönülsüz olmalıdır. Sövene karşı dilsiz, dövene karşı elsiz olmalıdır. Yani dervişlik sana kötülük yapılırsa bile gönül koymamak; her türlü muameleye iyilikle karşılık vermektir. Yunus dervişlik yapmak isteyen kişinin şerbeti elinden bırakıp zehir içmesi, mürebbisi ne derse onun sözlerinden çıkmaması gerektiğini düşünür. Dervişlik

yapmak isteyen sabretmeyi, kanaat etmeyi bilmeli, dünyadan gönlünü çekmelidir. Çünkü derviş kahr çekerek erliğe, dervişlik makamına ulaşır. Yunus Emre'ye göre dervişlik hırkada değil, gönlünü derviş eyleyip doğru yolda yürümektedir. "İnsanın ne olduğunu bizzat kendisi bilir ve mühim olan 'dış' değil, 'iç'tir. Tanrı, insanın gönlünde tecelli eder, bundan dolayı derviş, 'dış'a değil, 'iç'e bakar (Kaplan, 1990, s. 228). Yunus Emre, aslının Hak olduğunu, Kur'an-ı Kerim'i kendine rehber aldığını, halk içinde eksik olduğunu ve kendisine derviş demenin iftira atmak olduğunu düşünür. "Fakat Yûnus'un bu rehberlik ve mürşidlik vasfı, öyle muhteşem bir tevazuu ile karılıp karıştırılmıştır ki mürid kim, mürşid kim ayırt edilemez olmuş ve dâimâ muhâtap olarak kendini gören, kendini öne süren büyük Velî, Miskin Yûnus, Derviş Yûnus, Abdal Yûnus demek sûretiyle irşad ve ikaz edilmeye ilk müstehak ve muhtaç olanı kendisi bulunduğu âdetâ isrâr eylemişti" (Ayverdi, 1990, s. 38). Bu anlayışıyla Yunus'ta dervişlik kavramı bazı nüanslar taşısa da İslâmî tasavvuf ve tekke geleneği çerçevesi içinde değerlendirilmelidir.

Yunus Emre Müslüman, mümin, derviş, mürşit gibi dini benimseyen ve hayatına uygulayan veya uygulamaya çalışan insanların yanında aynı zamanda kâfir, münkir gibi dinî hassasiyetlere uzak kişilerden de bahsetmiştir. "Yûnus'un dünyasında kabul görmeyen menfi kişiler de vardır. Bunlar, inkârcılar, Müslüman oldukları halde bunu yaşantılarına tatbik etmeyenler, gafiller, cahiller, müddeiler gibi tiplerdir" (Güzel, 1991, s. 95). Yunus'a göre münkirin kulakları sağır, duymaz ve münkir gündüzü gece zanneder. Âlem nurlu, ışıklı olsa da münkirin gözü kör olduğu için asla göremez. Bu tavriyla da Yunus kâfiri yani Allah'a inanmayanı olumsuzlayarak inananlardan net bir şekilde ayırır.

Evliya, ermiş, mürşit, eren gibi insanı manevi dini statüler olarak ifade eden kelimeler de Yunus'un şiirlerinde görülmektedir. Güzel (1991), evliyayı Allah nurunu şahsında taşıyan yüce kişi olarak değerlendirir. Yunus Emre, evliyayı Hakk kapısı, kendini de bu kapının kapıcısı olarak tanımlamıştır. Çünkü Yunus, Hakk'ın yoluna doğru varmak için evliyadan el almak gerektiğini düşünür. Evliya Allah dostudur, dolayısıyla onlar vasıtasıyla Hakk'a ulaşmak daha kolay olacaktır. Evliyanın bir şey istediği zaman söylediği bir söz vardır: şey'en lillâh. "Şey'en lillâh", Allah için bir şey isteme demektir. Yunus Emre, evliyanın gönlünde "şey'en lillâh"ın kesilmemesi gerektiğini söyler. Çünkü evliya kaşı gözü ile değil "şey'en lillâh" sayesinde insana himmet eder. Yunus evliyayı kabul etmeyenleri ve önemsemeyenleri asi olarak nitelendirir.

Aşk kavramı Yunus Emre'nin en çok işlediği temadır. Onun şiirlerinde aşk, Allah aşkını ifade eder. Âşık ise beşeri bir insana değil Allah'a âşıktır. Yunus Emre aşk makamının yüce olduğunu, aşkın kudret dili olduğunu söyler. "Yunus'ta aşk tıpkı Mevlana'mız gibi bütün görüş ve düşüncelerin temelidir. Yunus ancak aşkta Allah'ını,

insanlığını, doğruluğunu görebiliyor. Bu aşk ona bütün insanları ve insanlığı sevmeyi emreder. Yunus'a göre aşk insanları yaratan maşuk, yani sevgilidir" (Alıçlı, 1990, s. 19).

Yunus Emre aşkı güneşe, içinde aşk olmayan gönlü ise taşa benzetir. Yunus, bazen gönlünü bir nehre benzetir: Nasıl ki bir nehrin suyu çağlayarak akar gider, yatağına dar gelip taşar, Yunus'un da gönlü nehir suyu gibi çağlar ve taşar. Çünkü ondaki Allah aşkı öylesine yoğun ve engindir ki kabına sığamaz. Yunus, aşkı öyle bir tarif eder ki daha elest bezmi olmadan aşkın var olduğunu, âşık kavramının ruhlar âlemi yaratılmadan önce yaratıldığını anlatır. Yunus'taki âşıklık elest meclisi belirmeden başlayan bir âşıklıktır. Aşkın sırrının zor bulunduğunu düşünen Yunus Emre, aşkın anlaşılmasının da zor olduğunu düşünür. Yunus'a göre âşığın gözyaşları durmadan sürekli akar, maşuk sorunca adeta kan ağlar. Yunus Emre aşkın dermanı olmayan bir dert olduğunu ve aşktan usanmadığını söylemiştir. Yunus, aşk ateşine düşüp yandığını, aşktan ciğerinin kana döndüğünü, Allah'a olan aşkından divane olup uyuyamadığını işlemiştir. Yunus öyle bir aşka düşmüştür ki yüreği yanar, bağı tutuşur ve ciğeri kebab gibi olur; yalnızca âşıkların şerbeti derdine çare olacaktır. Yunus Emre yüreğinde aşk ateşi yandığına herkesin tanık olduğunu, bu tanıklığın sebebini ise nerde bir ateş yansa tütün tüterek görüneceği şeklinde açıklamıştır. Yunus Emre aşkın insanı değişik yönlerden etkilediğini ve bir hale getirdiğini düşünür. "Gel gör beni aşk n'eyledi" şiirinde bu durumunu net bir şekilde açıklamıştır. Yunus'a göre her insan bir nesneye sevgi duyar, bu yüzden dünyada aşksız insan yoktur. Tanrı'nın dünyasında yüz bin türlü sevgi vardır ve insanlar kendine göre bu sevgilerden herhangi birini seçerek kabul edebilir. Yunus aşksızlara öğüt verilmemesi gerektiğini düşünür. Bunun nedeni ise Yunus'a göre aşksız insanın gönül gözü kapalıdır, verdiği öğüdü alamaz. Aşksız insan hayvana benzer, hayvanlar öğüdü bilemeyeceği için aşksız insan da öğütten anlayamaz.

Şiirlerinde aşk konusundan bahseden Yunus Emre, aynı zamanda "âşık" konusuna da değinir. Aşk mezhebinin tabiri caizse bir din olduğunu dostun yani Allah'ın yüzünü gördükten sonra bütün dertler ve üzüntülerin artık düğün gibi mutlu olunacak bir duruma dönüştüğünü anlatmıştır. Yunus Emre âşıklar safında sadık ve tam bir âşık olmak isteyeninin yetmiş iki millete kurban olması gerektiğini düşünür. "Yunus'un bütün hayat felsefesini bir deyişinden aldığımız şu iki kelime ile özetlemek kabildir: 'Sevelim, sevilelim.'" (Baltacıoğlu, 1990, s. 49).

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın problemi çerçevesinde elde edilen bulgulardan hareketle araştırma sonuçlarına ve bu sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

6. 1. Sonuçlar

Yunus Emre'nin insanla ilgili fikirlerinin değerlendirildiği bu çalışmanın sonucu olarak ilk önce, Risâletü'n-Nushiyye şairinin düşüncesinin temelinde İslâmî-dini kaynakların olduğunu ifade etmek gerekir. Bu kaynaklarda belirtildiği gibi o, insanı topraktan yaratılmış Hz. Âdem'in çocukları olarak görür. Bu insan, Allah'ın şerefli bir mahlûk olarak yarattığı kuludur. Dünyadaki fani-geçici hayatından sonra mutlak güzele, Çalab'a kavuşacağı, asıl vatanı olan ahiret âlemini hedeflemelidir. Bunun için de dünyaya bağlanan, dünya zevklerine düşkün birisi olarak değil Allah'a âşık bir derviş olarak yaşamayı önemser. Duygu ve tefekkür dünyasında önemli bir yer işgal eden ışk(aşk) ve âşık kavramları tamamen mutasavvıf bir dervişin özelliği olarak Allah'a yöneliktir. Bu bağlamıyla dünya edebiyatında önemli bir yer tutan karşı cinsle ilişkiler çerçevesinde ele alınan aşk temasından tam olarak farklılaşır. Bunun içindir ki ona "Hak" aşığı denmiştir.

Yunus Emre'de anne, baba, kadın, erkek, eş, evlât ve kardeş kavramları fani dünyada baki ahiret âlemine yönelik olarak algılanması gereken ilişkilerin kavramlarıdır. O, bazı şiirlerinde kardeş kavramını alevî manada kullanmakla birlikte çoğunlukla Müslüman din kardeşi olarak algılar.

Şiirlerinde idarî statüler olan padişah, hükümdar ve sultan kelimelerini Allah'ı anlatırken kullanan Yunus Emre, idari makamların gerçekte bir değeri olmadığını; hakiki padişahlığın, sultanlığın veya hükümdarlığın Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır.

Veli, evliya, ermiş, mürşit, eren gibi insanı manevî dini statüler olarak ifade eden kelimeler de Yunus'un şiirlerinde görülür. Yunus Emre, evliyayı Hak kapısı, kendini de bu kapının kapıcısı olarak tanımlamıştır. Hakk'ın yoluna doğru varmak için evliyadan el almak gerektiğini düşünen Yunus'a göre evliya Allah dostudur, dolayısıyla onlar vasıtasıyla Hakk'a ulaşmak daha kolay olacaktır.

Yunus Emre Müslüman, mümin, derviş, mürşit gibi dini benimseyen ve hayatına uygulayan veya uygulamaya çalışan insanların yanında aynı zamanda kâfir, münkir gibi dini hassasiyetlere uzak kişilerden de bahsetmiştir. Yunus'a göre münkirin kulakları sağır, duymaz; âlem nurlu, ışıklı olsa da münkirin gözü kör olduğu için asla göremez.

Bu tavrıyla Yunus, kâfiri yani Allah'a inanmayanları olumsuzlayarak inananlardan net bir şekilde ayırır.

Yunus Emre insanın yaratılış gayesinin kulluk olduğunu, gerçek kulun nefsin bütün heva ve isteklerini bir kenara bırakıp sadece Allah'ı düşünmesi ve O'na kulluk etmesi gerektiğini düşünür.

Kul, abd olarak algıladığı insanın hakkıyla Müslüman olması ve Müslümanca yaşaması gerektiğini düşünen Yunus Emre; bu Müslümanlığın vasfının sevgi, özellikle Allah sevgisi olması gerektiğini söylemektedir. Ona göre Müslüman'ım diyen kişi Müslümanlığın şartlarının neler olduğunu bilecek, onları yerine getirecektir. Yunus'a göre Müslümanlığın özü İslâmî kurallar çerçevesinde sevgi ve merhametle dolu olup Allah'a kul olmaktır.

Netice itibarıyla XIII. asrın ikinci yarısıyla XIV. asrın ilk çeyreğinde Anadolu'da yaşamış olan ve XXI. asırda da insanların ilgisini çeken Yunus Emre'nin tefekkürü, İslâm tasavvufunun Anadolu kültürüyle karışmış bir bileşkesini yansıtır. Bu duyuş ve düşünüş tarzının temel kaynağı Müslümanlıktır. Fakat Yunus Emre'nin hayata bakışında, dolayısıyla insana bakışında insan algısında, İslâm dininde var olan ve Hz. Muhammed'in hayatında da tezahür eden merhamet, sevgi, hoşgörü gibi değerler çok belirgindir. Diğer bazı Müslüman düşünür veya şairlerde çok fazla görünür olmayan bu değerler Yunus Emre'nin şiirlerinde hasbî ve belirgin şekilde olduğundan asırlardır dikkat çekmektedir. Onun bu temel üzere olan insan algısı, Rönesans'tan itibaren yaygınlaşmaya başlayıp XIX. XX. ve XXI. asırlarda bütün dünyada hâkim olan hümanist, modern insan algısıyla neredeyse zıt istikamettedir. Modernist-hümanist anlayışın beşerîliği-maddîliği, dünyeviliğine ve zevkperestliğine karşı yukarıda şiirlerinden hareketle sergilendiği gibi beşerîlikten ziyade ilâhîliğe, maddîlikten ziyade maneviliğe, dünyevilikten ziyade uhrevîliğe ve zevkperestlikten ziyade çileye, zevklerden el etek çekmeye dönük bir anlayışı dillendirir.

6. 2. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarından hareketle Yunus Emre ile ilgili farklı bir çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için öneriler yer almaktadır.

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanması sonucunda varılan sonuçlar bağlamında ilişkin şu önerilere yer verilebilir:

1. Yunus Emre'nin insan algısı ve insana bakışı çok daha yoğun bir şekilde ortaokul ve lise programlarına getirilmelidir. (Yunus Emre, ortaokullardan başlanarak lise ve üniversite çağındaki çocuklara anlatılmalıdır.)
2. Yunus Emre'nin düşüncesi İslâmî-dini temellidir. Herhangi bir manipülasyon ve çarpıtmaya gitmeden onun bu temeldeki görüşleri seviyelerine göre öğretim kademelerindeki genç nesle öğretilmelidir.
3. Yunus Emre'nin görüşleri değerlendirilirken sözden ziyade onun bir "hâl" insanı olduğu; söylemden öte onun görüşlerinin aksiyona, hayata ve davranışlara yansıtılmak gerektiği bilinmelidir.
4. Yunus Emre'nin aile ile ilgili görüşleri aile eğitiminde kullanılabilir.
5. Yunus Emre'nin ebeveyn anlayışı günümüz anne-babalarına tavsiye edilebilir.
6. Yunus Emre'nin insanın manevi yönüne vurgusu maddeye yönelen günümüz insan anlayışı için kılavuz olabilir. Yunus'taki gönül zenginliği, günümüz dünyasına rol model alınarak fayda sağlayabilir.
7. Tüketime, haz almaya dönük maddileşen bir tavrın hâkim olduğu fakat bu hedonist anlayışın da insanlığa huzur getirmediğinin anlaşıldığı XXI. asırda Yunus Emre gibi şahsiyetlerin yeniden okunmasına ihtiyaç vardır.

6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırmadan elde edilen verilerin yorumlanması neticesinde daha sonra yapılması düşünülen çalışmalara ilişkin şu önerilere yer verilebilir:

1. Yunus Emre'de kul olarak insan ve kâfirlik meselesi şiirlerinden hareketle incelenebilir.
2. Yunus Emre ve Mevlâna'nın hayat tavsiyeleri ve görüşleri şiirleri üzerinden kıyas edilerek araştırılabilir.
3. Yunus Emre'nin dini-tasavvufi görüşleriyle günümüz dünyasındaki ahlâk anlayışındaki benzer ve farklı yönler ortaya çıkarılabilir.

7. KAYNAKLAR

- Alıçlı, S. (1990). Yunus Emre'de insanlık. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 15-25). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Atilla, M. (2007). *İnsan nedir?*. <http://blog.milliyet.com.tr/insan-nedir-/Blog/?BlogNo=81249> adresinden 10 Nisan 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Ayverdi, S. (1990). Derviş Yûnus. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 36-45). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1990). Yunus Emre estetik sırları. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 49-61). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Beyribey, F. A. (2018). *Yunus Emre perspektifinden modern insan kişiliğinin eleştirisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgiseven, A. K. (1990). Yunus'da benlik ve birlik anlayışı. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 73-75). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bolay, S. H. (1990). Himmet, zimmət ve Yunus. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 76-78). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çoruh, H. Ş. (1990). Sırlar sultanı ulu Yunus Emre. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 86-89). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dede, B. (1990). *Yunus Emre'nin eserlerinin tahlili* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ergin, F. (2009). *Din psikolojisi açısından Yunus Emre'de Allah inancı ve din duygusu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Göktürk, M. (2010). *Bir devrin aynası şairler kocası Yunus Emre* (1. baskı). İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık.
- Günay, U. (1990). Yunus Emre'ye dair. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 126-134). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güzel, A. (1991). Yunus Emre'de insan kavramı. *Vakıf Haftası Dergisi*, 8, 83-96.

- Halman, T. S. (1990). Yunus Emre'nin hümanizması. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 161-169). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1989). *Felsefe sözlüğü* (Geliştirilmiş 7. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Kaplan, M. (1978). *Edebiyatımızın İçinden* (1. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1990). Yunus Emre'ye göre zaman-hayat ve varoluşun mânası. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 245-264). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kırımlı, B. (1992). Hümanizm, Mevlana, Yunus Emre ve İslâm. *Yedi İklim Dergisi*, 4, 7-14.
- Kutluer, İ. (2000). İnsan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22, 320-323.
- Mete, D. (2019). *Kutsal kitaplar bağlamında ilahi dinlerde insan kavramı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplumbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tatçı, M. (2017). *Yûnus Emre yorumları-işitin ey yârenler* (5. baskı). İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre Divânı Risâletü'n-Nushiyye III Tenkitli Metin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Timurtaş, F.K. (2018). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Turhan, M. (1990). Yunus Emre'den kalan en büyük miras. H. Özbay ve M. Tatçı (Ed.), *Yunus Emre ile ilgili makalelerden seçmeler* içinde (s. 363-367). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük* (10. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr> adresinden 10 Nisan 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, H. (2014). *Kimdir insan? İnsan nedir?*. <http://www.felsefetası.org/kimdir-insan-insan-nedir/> adresinden 20 Mart 2019 tarihinde erişilmiştir.

8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

05.10.1988 Rize doğumludur. İlköğrenimini TOBB İlköğretim Okulunda, ortaöğrenimini Rize Anadolu Öğretmen Lisesinde 2006 yılında tamamladı. Lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde 2010 yılında tamamlayan araştırmacı, 2012 yılında MEB'de Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başladı. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi ABD'de yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-Posta : kiziresra61@gmail.com

Telefon : (0545) 230 82 14